

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Νομικός Πολιτισμός»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ».

Θεοδόσης Γ. Καζάς

Επιβλέπων Καθηγητής : Ηλίας Νικολόπουλος

Αθήνα Μάιος 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄	7
<u>A.1. Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΣ, Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΟΥΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.</u>	7
A.1.1 Η ευθύνη των Αρχόντων στην Αρχαία Αθήνα.	7
A.1.2 Η Γέννηση της Κοινοβουλευτικής Ευθύνης στην Αγγλία.	9
A.1.3 Η Εισαγωγή του Κοινοβουλευτικού Συστήματος στην νεώτερη Ελλάδα.	12
<u>A.2. Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ.</u>	15
A.2.1 Τι ισχύει στο Αγγλικό κοινοβουλευτικό σύστημα.	15
A.2.2. Τι ισχύει στο Γερμανικό κοινοβουλευτικό σύστημα.	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	31
<u>B.1. ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ</u>	31
B.1.1. Τι προβλέπει το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής.	31
B.1.2. ΑΝΑΦΟΡΕΣ.	33
B.1.2.1. Ρύθμιση-Διαδικασία.	33
B.1.2.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	36
B.1.3. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.	38
B.1.3.1. Ρύθμιση-Διαδικασία	38
B.1.3.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	40

B.1.4. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ.	43
B.1.4.1 Ρύθμιση-Διαδικασία.	43
B.1.4.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	45
B.1.5. ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.	46
B.1.5.1 Ρύθμιση-Διαδικασία.	46
B.1.5.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	52
B.1.6. ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	53
B.1.6.1 Ρύθμιση-Διαδικασία	53
B.1.6.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	56
B.1.7. ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	58
B.1.7.1 Ρύθμιση-Διαδικασία.	58
B.1.7.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

<u>Γ.1. Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ Γ΄ΣΥΝΟΔΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ</u>	61
Γ.1.2. Κριτική στην άσκηση του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.	62
Γ.1.3. Προτάσεις για τον εξορθολογισμό της άσκησης του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.	64
<u>Γ.2. ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	66
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΠΗΓΕΣ	69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πολίτευμα της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, ιδιαίτερη θέση έχει ο θεσμός, οι διαδικασίες και τα μέσα της άσκησης ελέγχου των κυβερνώντων από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους του λαού στο Κοινοβούλιο, απαραίτητο στοιχείο ενός ευνομούμενου Δημοκρατικού κράτους, του οποίου ο θεσπισμένος Κοινοβουλευτικός έλεγχος, αποτελεί το κύριο εργαλείο ελέγχου και κριτικής πράξεων ή παραλείψεων της Κυβέρνησης. Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος, με άλλα λόγια, είναι η έκφανση του «αυτοελέγχου» της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία έχει ως θέμα, τα μέσα με τα οποία ασκείται ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος στην χώρα μας, όπως αυτά οριοθετούνται, προβλέπονται και ρυθμίζονται από το Σύνταγμα και από τον Κανονισμό της Βουλής (ΚτΒ) εστιάζοντας κυρίως και αναπτύσσοντας τις διαδικασίες και την πρακτική εφαρμογή των μέσων που προβλέπονται από τον ΚτΒ, ως πιο συνήθη στον Κοινοβουλευτικό Έλεγχο. Παρά το γεγονός, ότι το συγκεκριμένο θέμα είναι υψίστης σημασίας, για την ορθή και προσήκουσα λειτουργία της δημοκρατίας σε μια ευνομούμενη πολιτεία, εντούτοις, δεν υπάρχει διαθέσιμη βιβλιογραφία πλην του ίδιου του ΚΤΒ και του Συντάγματος και ελαχίστων βιβλίων προηγούμενων δεκαετιών, σε αντίθεση με την ιστορική καταγραφή και εξέλιξη του κοινοβουλευτικού συστήματος, η οποία brίθει σε μελέτες και είναι βιβλιογραφικά πλούσια. Άποψη του

γράφοντας, για την περιορισμένη βιβλιογραφία, αναφορικά με τα μέσα άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου, είναι, ότι το θέμα, εκ φύσεως ιδιαίτερα περίπλοκο και τεχνικό, απευθύνεται σε συγκεκριμένο αριθμό ενδιαφερομένων αναγνωστών και μελετητών και εκ του λόγου τούτου δεν έχει λάβει ευρεία απήχηση. Στη συνείδηση ενός «αμύητου» αναγνώστη ή ακόμα και ενός μέσου πολίτη, όταν διαβάζει τις λέξεις «μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου» έρχονται στο μυαλό, εικόνες από την Βουλή, όπως τις μεταδίδουν τα τηλεοπτικά κανάλια, με τους Υπουργούς να ομιλούν από το Βήμα της Βουλής και να απαντούν σε ερωτήσεις Βουλευτών, ή και να λογομαχούν μαζί τους, σε μια κατά κανόνα και κατά συνήθεια, άδεια αίθουσα της Ολομελείας της Βουλής, ενώ στην συλλογική συνείδηση όλων είναι οικείες, εξ'ακοής τουλάχιστον, οι λέξεις: «ερωτήσεις», «επίκαιρες ερωτήσεις», «επερωτήσεις», «επίκαιρες επερωτήσεις» και «αναφορές».

Στο Πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα εξεταστεί, ευσύνοπτα, προς πληρέστερη κατανόηση του παρόντος πονήματος, η ιστορία του κοινοβουλευτισμού και της κοινοβουλευτικής ευθύνης, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάγκη κοινοβουλευτικού ελέγχου από την γέννησή του κοινοβουλευτισμού μέχρι και τις μέρες μας, όχι μόνον στην Ελλάδα, αλλά και στην χώρα γεννήσεως του Κοινοβουλευτισμού, την Αγγλία. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστεί, επίσης συνοπτικά, η σύγχρονη λειτουργία του κοινοβουλευτικού ελέγχου στην Αγγλία και στη Γερμανία, χώρες, από τις οποίες έχει

επηρεαστεί και υιοθετήσει συστήματα, διαδικασίες και μηχανισμούς Κοινοβουλευτικού ελέγχου και η Ελλάδα.

Στο Δεύτερο κεφάλαιο, θα περιγραφούν τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου στην Ελλάδα, όπως περιγράφονται και προβλέπονται από το Σύνταγμα. Θα αναπτυχθούν επίσης τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, όπως περιγράφονται από τον ΚτΒ, με διττό τρόπο. Αρχικά, με αναφορά των προβλεπομένων ρυθμίσεων και διαδικασιών, ενός εκάστου εξ αυτών και εν συνεχεία, με αναφορά στην πρακτική εφαρμογή αυτών, καθώς στις μέρες μας, πολλές από τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις ή έχουν «λειανθεί» σιωπηρά κατά την πρακτική εφαρμογή τους και έχουν παραλλαχθεί, ή απλά δεν εφαρμόζονται.

Στο σημείο αυτό, της πρακτικής περιγραφής της λειτουργίας του κοινοβουλευτικού ελέγχου, καινοτομεί η παρούσα εργασία, αφού για πρώτη φορά αποτυπώνονται οι πρακτικές πτυχές της άσκησης των μέσων του κοινοβουλευτικού ελέγχου, οι οποίες αποτελούν και την κατάθεση της προσωπικής εμπειρίας του γράφοντος κατά την πενταετή του θητεία στον κοινοβουλευτικό έλεγχο, των Υπουργείων: Απασχόλησης και Κοινωνικής Ασφάλισης, Οικονομίας Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Στο Τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο, θα αποτυπωθούν απόψεις και συμπεράσματα σχετικά με την λειτουργία του θεσμού και θα κατατεθούν προτάσεις για βελτίωση του και αναμόρφωσή του με σκοπό την προσήκουσα λειτουργία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Α.1. Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΣ, Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΟΥΣ -ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.

Στον κοινοβουλευτισμό, η ανάγκη ελέγχου των πράξεων των κυβερνώντων είναι φυσική απόρροια του θεσμού της ευθύνης αυτών, η οποία πήγασε από τον Αγγλικό κοινοβουλευτισμό¹ που αποτελεί το κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό κοινοβουλευτικό σύστημα. Το σύστημα κοινοβουλευτικού ελέγχου έχει άμεση επίδραση στην λειτουργία και την οργάνωση του πολιτεύματος και ο ρόλος του είναι, ευλόγως, οργανωτικά αυτόνομος και διακριτός μέσα στις δομές του. Η εμφάνιση του και λειτουργία του κοινοβουλευτικού ελέγχου αν και πηγάζει από την Αγγλική κοινοβουλευτική πρακτική, όπως αναλύεται εν συνεχεία στην παρούσα εργασία, έχει στοιχεία σε πρωτόλειο επίπεδο, από τον θεσμό της ευθύνης των αρχόντων στην Αρχαία Ελλάδα, όπου εφαρμόστηκε η άμεση δημοκρατία.

Α.1.1 Η Ευθύνη των Αρχόντων στην Αρχαία Αθήνα.

¹ Παπαγρηγορίου Βλάσιος, *Λαϊκή Κυριαρχία και Κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.

Σύμφωνα με αυτήν, οι άρχοντες είχαν τριπλή ευθύνη, πρωτίστως οικονομική και εν συνεχεία ηθική και πολιτική². Στην περίπτωση που λ.χ. για οποιονδήποτε λόγο ο άρχοντας μετά το τέλος της θητείας του, απέφευγε να λογοδοτήσει για τη διαχείρισή του, τότε διώκετο με την δημόσια αγωγή που ονομαζόταν «Γραφή Αλογίου» (δίκη)³. Από το σημείο εκείνο και εντεύθεν, ο άρχοντας τίθετο υπό διαρκή παρακολούθηση των πράξεών του και δηλώσεών του και ήταν αναγκασμένος εννέα φορές τον χρόνο να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από την Εκκλησία του Δήμου. Άλλες γραφές, σχετιζόμενες με έλεγχο και την ευθύνη των αρχόντων, στην Αρχαία Αθηναϊκή Δημοκρατία, ήταν η *Απογραφής γραφή*, για πλουτισμό εις βάρος του Δημοσίου, η *Δεκασμού γραφή*, για χρηματισμό κρατικών υπαλλήλων, η *Δωροδοκίας γραφή*, η *Συκοφαντίας γραφή*, η *Δωροξενίας γραφή*, εναντίον εκείνων που πέτυχαν με δωροδοκία να αναγνωρισθούν ως Αθηναίοι πολίτες κ.α. Ουσιαστική διαφορά από την σημερινή μορφή του ελέγχου των κυβερνώντων, ήταν ότι στην Αρχαία Αθήνα του 5αι. π.Χ όπου λειτουργούσε η άμεση δημοκρατία, ο κάθε πολίτης και όχι μόνον οι έχοντες αξιώματα πολιτικά, μπορούσε να ασκήσει έλεγχο στον άρχοντα. Ο κάθε ενδιαφερόμενος Αθηναίος πολίτης, είχε τη δυνατότητα, να λάβει απαντήσεις ή να ασκήσει κριτική ή ακόμα και να κατηγορήσει τον άρχοντα για πράξεις ή παραλείψεις του και ειδικά στην περίπτωση που υπήρχαν

² Καλογεροπούλου Αθηνά, *Η Ηλιαία*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ.Γ2, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1972, σελ.96επ.

³ Περεντίδης Σταύρος, *Από τις παραδόσεις των μαθημάτων στοιχεία ιστορίας των θεσμών*, ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός» Πάντειο Πανεπιστήμιο (2010-2011)

κατηγορίες για οικονομικές ατασθαλίες ή σπατάλες, η διαδικασία είχε ως εξής: Σε μία ασπρισμένη πινακίδα ο πολίτης έγραφε το όνομα του άρχοντα στον οποίο ασκούσε έλεγχο, την πράξη για την οποία τον κατηγορούσε, την βλάβη που προκάλεσε και την αντίστοιχη ποινή και την παρέδιδε στον Εύθυνο ⁴. Οι Εύθυνοι, ήταν οι «Ορκωτοί Λογιστές της Αρχαίας Αθήνας» δηλ. οι ελεγκτές διαχείρισης του δημόσιου χρήματος. Οι Εύθυνοι ήταν δέκα (10) - ένας από κάθε Φυλή - και επιλέγονταν με κλήρωση. Στους Εύθυνους λογοδοτούσαν όλοι οι διαχειριστές των δημοσίων πραγμάτων, εκτός από τους Στρατηγούς. Κατά την άσκηση των καθηκόντων τους οι Εύθυνοι κάθονταν στην «ανάπαυλα», μπροστά στο άγαλμα του Επώνυμου Άρχοντα της Φυλής που ανήκαν. Εκεί δέχονταν τις καταγγελίες των Πολιτών, τις οποίες στη συνέχεια ερευνούσαν. Αν τις έκριναν βάσιμες και αποδεκτές τις εισήγαγαν στους θεσμοθέτες, οι οποίοι με τη σειρά τους, αν τις έκριναν και αυτοί βάσιμες τις έφεραν ενώπιον του Λαϊκού Δικαστηρίου. Στην Αθήνα του 5^{ου} αι. π.Χ, υπήρχε η Ηλιαία, δικαστήριο αποτελούμενο από δέκα τμήματα (ένα για κάθε φυλή) και εξακόσιους δικαστές (Ηλιαστές)⁵ ανά τμήμα. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του ήταν και ο έλεγχος των αρχόντων, ακόμα και κατόπιν καταγγελίας τους από απλούς πολίτες.

A.1.2 Η Γέννηση της Κοινοβουλευτικής Ευθύνης στην Αγγλία.

⁴ Αδάμ-Μαγνήσαλη Σοφία, *Έλεγχος και λογοδοσία των αρχών στην Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Μέρος Γ', Κεφαλ.5^ο, και 6^ο Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005 σελ.167ο επ.

⁵ Οπ. Ανωτέρω (4)

Ο κοινοβουλευτισμός γεννιέται στην Αγγλία, μητέρα του κοινοβουλευτισμού (*mater parlamentorum*⁶) το 1275 από το Βασιλέα Εδουάρδο Α' (1239–1307), γνωστός ως «Edward Longshanks»⁷, ο οποίος συγκρότησε το πρώτο κοινοβούλιο αποτελούμενο από ευγενείς και κληρικούς και εξέδωσε διαταγή να εκλέγονται δύο αντιπρόσωποι από την κάθε επαρχία (*the knights of the shire*) και δύο αντιπρόσωποι από την κάθε πόλη (*the burgesses*) οι οποίοι θα συμμετέχουν στο κοινοβούλιο.

Ο θεσμός της απόδοσης ευθύνης στους Κυβερνώντες ξεκίνησε στην Αγγλία, ως μέθοδος απαλλαγής του Βασιλιά/Μονάρχη και μετατόπιση της τυχόν ευθύνης του, πολιτικής ή ποινικής, σε άλλους, καθόσον τούτο συνδέεται με το θεσμό του ανεύθυνου του Βασιλέως, σύμφωνα με το οποίο ο Βασιλιάς δεν δύναται να πράττει κάτι κακό «*The king can do no wrong*». Έπρεπε λοιπόν, τυχόν ευθύνες του, να μετατοπίζονται σε άλλους, οι οποίοι και θα τις αναλάμβαναν για λογαριασμό του. Αυτό είχε ως συνέπεια η ευθύνη του να μετατοπιστεί προς τους Υπουργούς, που όμως ευνόησε εξαιρετικά και την ανάπτυξη της αυτονομίας της Κυβερνήσεως. Παράλληλα προς την ευθύνη αυτή, ήδη είχε διαμορφωθεί από το έτος 1376 επί Βασιλείας του Εδουάρδου του Γ' (1312–1377) η ειδική διαδικασία του *impeachment* (ποινική κατηγορία), δυνάμει της οποίας η Βουλή είχε δικαίωμα να ελέγχει και να κατηγορεί τους υπουργούς και εν

⁶ Παπαγρηγορίου Βλάσιος, *Λαϊκή Κυριαρχία και Κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.

⁷ Επίσημος Ιστότοπος Βρετανικού Κοινοβουλίου, <http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/edward/> [Ημ/νια Πρόσβασης 10.05.2012]

συνεχεία να τους παραπέμπει στη Βουλή των Λόρδων, η οποία ασκούσε καθήκοντα ποινικού δικαστηρίου.

Ο θεσμός της κοινοβουλευτικής ευθύνης των υπουργών καθιερώνεται μετά την επανάσταση του 1688 και διατηρεί τον χαρακτήρα της ατομικής ευθύνης του υπουργού έναντι της συλλογικής του Υπουργικού Συμβουλίου. Αξίζει να αναφέρουμε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα: Το 1742 Sir Robert Walpole⁸ (1676-1745), ο πρώτος de facto Πρωθυπουργός της Μεγ. Βρετανίας που παραιτείται ύστερα από καταψήφισή του από τη Βουλή των Κοινοτήτων⁹, χωρίς όμως να συμπαρασυρθούν και οι Υπουργοί σε παραιτήσεις. Διαφορετική όμως ήταν η τύχη της Κυβέρνησης σαράντα χρόνια αργότερα το 1782, όταν η Κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Frederick North (1732-1792)¹⁰, αποκτά μια δυσάρεστη «πρωτιά» στην Αγγλική κοινοβουλευτική ιστορία, καθώς ήταν ο Πρώτος Πρωθυπουργός και η πρώτη Κυβέρνηση της Αγγλίας, που εξαναγκάστηκε σε παραίτηση σύσσωμη καθώς δεν έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο. Κατά τον τρόπο αυτό, εισάγεται σταδιακά στον αγγλικό κοινοβουλευτισμό, ο θεσμός της συλλογικής

⁸ Επίσημος Ιστότοπος Εγκυκλοπαίδειας Μπριτάνικα (Διαδικτυακή). <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/635013/Robert-Walpole-1st-earl-of-Orford> [Ημ/νια Πρόσβασης 16.05.2012]

⁹ ΣτΣ : Στον απόηχο της συντριβής του Βρετανικού στόλου από τον Ισπανικό στην ναυμαχία της πόλης Καρταχένα (Καρχηδόνα) των Ινδιών (σημερινή Κολομβία) τον Μάιο του 1741.

¹⁰ ΣτΣ : Ο Πραγματικός λόγος ήταν η άμβλυνση της πρωτοφανούς δυσαρέσκειας που επεκράτησε στην Αγγλία μετά την ήττα των Δυνάμεων της Κοινοπολιτείας, στην πόλη Yorktown ένα χρόνο νωρίτερα, από τους Αμερικανούς, κατά τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας.

ευθύνης¹¹ και έκτοτε η παραμονή της Κυβέρνησης στην εξουσία, εξαρτάται από την εμπιστοσύνη που της δείχνει το κοινοβούλιο.

A.1.3 Η Εισαγωγή του κοινοβουλευτικού συστήματος στην Ελλάδα.

Αρχικά, το κοινοβουλευτικό σύστημα άρχισε να λειτουργεί στην Ελλάδα ως *Συνθήκη του Πολιτεύματος*, με τη μορφή της 'δεδηλωμένης', σύμφωνα με την οποία, ο διορισμός και η παραμονή των κυβερνώντων στην εξουσία, τελούσε σε άμεση εξάρτηση με την εκπεφρασμένη εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών της βουλής. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε, ότι μετά τον Εθνοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821 και την εγκαθίδρυση της νέας κυβέρνησης αλλά και των μετέπειτα κυβερνήσεων, κυρίαρχος, στη διαμόρφωση των συσχετισμών, τόσο των πολιτικών όσο και των κοινωνικών δυνάμεων, ήταν ο βασιλικός θεσμός, γεγονός που προέκυπτε και από τη γραμματική διατύπωση του αρ.31 του Συντάγματος του 1864, όπου αναφερόταν ρητά ότι «..Ο Βασιλεύς διορίζει και παύει τους Υπουργούς αυτού...». Βλέπουμε δηλαδή, ότι η διατύπωση αυτή είχε στόχο την διατήρηση των ουσιαστικών αρμοδιοτήτων του Βασιλιά στην Κυβέρνηση, ήτοι ρύθμιση και εποπτεία της.¹²

Στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1911, τονώνεται ο φιλελεύθερος και δημοκρατικός χαρακτήρας του πολιτεύματος, πλην όμως η

¹¹ Παπαγρηγορίου Βλάσιος, *Λαϊκή Κυριαρχία και Κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.

¹² Δημητρόπουλος Α., *Η γένεση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η ανάδειξη της Κυβέρνησης στην Ελλάδα (1844-1875)*, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1988 σελ.122 επ.

επίμαχη διάταξη του αρ.31 παραμένει αναλλοίωτη. Αυτό σήμαινε ότι ο βασιλιάς διατηρούσε στο έπακρο τα θεσμικά του προνόμια. Το 1915 οριοθετείται η βιωσιμότητα της δυαδικής μορφής του κοινοβουλευτικού συστήματος (η κίνηση αυτή γνωστή ως «Ορλεανισμός»)¹³, πλην όμως, με την συνδρομή και ενός συγκυριακού παράγοντα, την σφοδρή σύγκρουση Ελ.Βενιζέλου και Κωνσταντίνου Α΄, διαπιστώνεται η εγγενής αδυναμία ομαλής λειτουργίας της και καθίσταται επιτακτική η ανάγκη της συνταγματικής ρύθμισης του πολιτεύματος, στα πλαίσια της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας δηλ. εξάρτηση της κυβέρνησης μόνον από την πλειοψηφία της Βουλής.¹⁴ Με την χρονική όμως συγκυρία της έκπτωσης των Γκλύξμπουργκ την 25.03.1924, με την κατάθεση από τον Νικόλαο Πλαστήρα της «Εξουσίας της Επανάστασεως» στην Δ΄ Εθνική Συνέλευση και την ανακήρυξη της Δημοκρατίας λίγες ημέρες μετά, την 13.04.1924, καταργήθηκε, το προσαρμοσμένο στο θεσμό του βασιλιά, Σύνταγμα του 1864/1911, γεγονός που συνέβαλε στη δημιουργία ευνοϊκών προϋποθέσεων για την συνταγματική αναγνώριση του κοινοβουλευτισμού και την μετέπειτα ανάπτυξη του, με γνώμονα την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Με το Σύνταγμα του 1927¹⁵ και συγκεκριμένα με το

¹³ ΣτΣ : (γαλλ. Orleanisme) Φιλομοναρχική κίνηση για την επαναφορά της μοναρχίας στην Γαλλία, με μονάρχη που να προέρχεται από τον αριστοκρατικό οίκο της Ορλεάνης. Αργότερα με τον ίδιο όρο σηματοδοτείται η πολιτική κίνηση για την αποκατάσταση της Συνταγματικής μοναρχίας στη Γαλλία.

¹⁴ Μηναΐδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.22επ.

¹⁵ Αλιβιζάτος Νίκος, *Οι Πολιτικοί Θεσμοί σε κρίση,1922-1974*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σελ.239 επ.

συνδυασμό των άρθρων 71 και 89, ορίζεται ότι ο διορισμός και η παύση των μελών του υπουργικού συμβουλίου, ανήκει τυπικά στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ουσιαστικός όμως φορέας καθίσταται η Βουλή, την εμπιστοσύνη της οποίας πρέπει να απολαύουν. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η είσοδος του κοινοβουλευτισμού στα Ελληνικά πολιτικά πράγματα, κατοχυρώθηκε με το Σύνταγμα του 1927, όπου όμως, απεφεύχθη να προσδιοριστεί ως σαφής όρος που να αποτυπώνει με σαφήνεια την μορφή του πολιτεύματος ως «κοινοβουλευτικό». Συγκεκριμένα στο Κεφάλαιο Β' του Συντάγματος του 1927, υπό τον τίτλο «Μορφή του Πολιτεύματος» οριζόταν ότι «*Το Ελληνικόν Κράτος είναι Δημοκρατία*» (αρ.2 παρ.1). Με το Σύνταγμα του 1952 αναγνωρίζεται εκ νέου στον κληρονομικό άρχοντα (Βασιλιά) η εξουσία να διορίζει και να παύει τους υπουργούς του (αρ.31) παρά τα όσα προβλήματα ιστορικά είχαν παρουσιαστεί παλαιότερα εκ του λόγου τούτου. Αυτό το «πισωγύρισμα» δημιούργησε πολλές εντάσεις συνταγματικής και πολιτικής φύσεως.

Η περίοδος που ακολούθησε στη χώρα από το «βασιλικό πραξικόπημα» της 15^{ης} Ιουλίου 1965, μέχρι το «στρατιωτικό πραξικόπημα» της 21^{ης} Απριλίου 1967 και μέχρι την μεταπολίτευση με την πτώση της χούντας το 1974 είναι μια περίοδος έντονης πολιτικής αναταραχής για την χώρα. Με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και από το 1975 και έπειτα, σε όλες τις επόμενες αναθεωρήσεις του Συντάγματος, βλέπουμε ότι πλέον οι κοινοβουλευτικές αρχές τέθηκαν σε ένα σύστημα ρυθμίσεων με έντονο στοιχείο το

«προεδρικό» ¹⁶, ενώ το Πολίτευμα της χώρας ορίσθηκε ρητά και κατηγορηματικά ως «Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία» και η ίδια διατύπωση παραμένει μέχρι και σήμερα μετά την τελευταία αναθεώρησή του το 2008 (αρ.1 παρ.1).

A.2. Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ.

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε τον σύγχρονο κοινοβουλευτικό έλεγχο, σε δύο πολιτικά συστήματα, στο Αγγλικό και στο Γερμανικό, χώρες καταγωγής και προέλευσης και του Ελληνικού κοινοβουλευτικού ελέγχου. Ένας ακόμα λόγος για την επιλογή των συγκεκριμένων χωρών, είναι ανάγκη θεώρησης, λειτουργικής προσέγγισης και γνωριμίας, του τρόπου άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου στις χώρες αυτές, ως μεθοδολογικού εργαλείου διερεύνησης και ένταξής του και στο Ελληνικό κοινοβουλευτικό σύστημα. Επιδίωξη είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο η λειτουργία των μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου στις χώρες αυτές, ήταν εξ αρχής και παραμένει συμβατή με τις ιδιαιτερότητες της Ελληνικής έννομης τάξης.

A.2.1 Τι ισχύει στο Αγγλικό κοινοβουλευτικό σύστημα.

Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος στην Αγγλία ασκείται από τα μέλη και των δύο κοινοβουλευτικών Σωμάτων, την «κατώτερη» Βουλή

¹⁶ Νικολόπουλος Ηλίας, Από τις παραδόσεις του μαθήματος «Στοιχεία κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος», του ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός» Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2010-2011.

(House of Commons) και την «ανώτερη» Βουλή των Λόρδων (House of Lords)¹⁷, προς τους Υπουργούς αλλά και την κυβέρνηση συλλογικά, μέσω του θεσμού των «Κοινοβουλευτικών ερωτήσεων» (“Question Time”) , γραπτών αλλά και προφορικών (“Question for Oral Answer”)¹⁸ καθώς επίσης και μέσω και εντός, των διαφόρων κοινοβουλευτικών επιτροπών. Η συζήτηση των ερωτήσεων στην «κατώτερη» Βουλή (House of Commons) διαρκεί μια ώρα και διεξάγεται από Δευτέρα μέχρι και Πέμπτη κάθε εβδομάδα. Προβλέπεται επίσης ο θεσμός της «ώρας του Πρωθυπουργού» κάθε Τετάρτη πρωί (σε αντιδιαστολή με την Ελλάδα, που η ώρα του Πρωθυπουργού έχει ορισθεί Παρασκευή πρωί) στην οποία καλείται, ο Πρωθυπουργός να απαντήσει σε ερωτήσεις βουλευτών.

Κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται και από την Βουλή των Λόρδων (House of Lords) ¹⁹, για τριάντα λεπτά κάθε απόγευμα από Δευτέρα μέχρι και Πέμπτη. Απαντώνται ερωτήσεις (“Questions to the Lords”)²⁰ από τους Υπουργούς ή εξουσιοδοτημένους από αυτούς Κυβερνητικούς λειτουργούς, αναφερόμενοι όμως μόνον σε θέματα γενικής και συλλογικής κυβερνητικής αρμοδιότητας και πολιτικής. Οι ερωτήσεις είναι γραπτές και πρέπει να έχουν κατατεθεί από ομάδα Λόρδων ή μεμονωμένα, προ τριών ημερών στην Γραμματεία της Βουλής και να έχουν εγγραφεί σε κατάλογο ημερησίας διάταξης το

¹⁷ Παπαρηγορίου Βλάσιος, *Λαϊκή Κυριαρχία και Κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.

¹⁸ Chester D –Bowring N., *Questions in Parliament*, 1962, σελ. 179 επ. και 268 επ

¹⁹ Επίσημος Ιστότοπος του Βρετανικού Κοινοβουλίου, <http://www.parliament.uk/business/> [Ημ/νια πρόσβασης 10.05.2012]

²⁰ Cordon C, *Erskine May's Treatise of the Law, Priviledges, Proceedings and Usage of Parliament*, 1983, σελ 331 επ.

«Lords Order Paper» προκειμένου να συζητηθούν. Η σειρά συζητήσεως καθορίζεται τυχαία μέσω του ηλεκτρονικού μηχανογραφικού συστήματος της γραμματείας της Βουλής. Κατά την έναρξη της συζήτησης, ο επικεφαλής ερώτων Λόρδος ξεκινάει την διαδικασία του Κοινοβουλευτικού ελέγχου των ερωτήσεων με την εξής φράση: « *"My Lords, I beg leave to ask the Question standing in my name on the Order Paper"* »²¹. Εν συνεχεία ο αρμόδιος Υπουργός απαντά την ερώτηση που πρέπει να αφορά γενικότερα θέματα της Κυβερνητικής πολιτικής συλλογικά. Μετά το τέλος της απαντήσεως και για τα επόμενα δέκα λεπτά συνολικά, δίδεται το δικαίωμα σε οποιονδήποτε από την Βουλή των Λόρδων, να υποβάλλει οποιοδήποτε συμπληρωματικό ερώτημα στον Υπουργό, εντός όμως της γενικότερης θεματικής της αρχικής ερωτήσεως, λ.χ. εάν η ερώτηση αφορά συγκεκριμένα θέματα που έχουν να κάνουν με την μεταναστευτική πολιτική εν γένει, τότε οι επόμενες ερωτήσεις θα πρέπει να κινούνται εντός του αυτού θέματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι αντικείμενο ερωτήσεως μπορεί να είναι κάθε θέμα, με εξαίρεση ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με κριτική στον Βασιλικό Θεσμό, στην Βασιλική οικογένεια και την Κυριαρχία του Στέμματος. Επιτρέπονται όμως ερωτήσεις, που έχουν να κάνουν με τις μετακινήσεις της Βασιλικής οικογένειας και τα Βασιλικά παλάτια.²²

²¹ Μτφ : «Άρχοντά μου/Λόρδε μου ζητώ την άδεια σας, να κάνω την ερώτηση που έχει εγγραφεί στο όνομα μου στην Ημερήσια διάταξη».

²²Επίσημος Ιστότοπος του Βρετανικού Κοινοβουλίου [Parliament of the United Kingdom](http://www.parliament.uk) [Ημ/νία πρόσβασης 10.05.2012].

Επί της ουσίας και της διαδικασίας του Κοινοβουλευτικού ελέγχου που ακολουθείται στο Αγγλικό κοινοβούλιο, αξίζει να επισημάνουμε , επιλεκτικά και τα ακόλουθα:

Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος που ασκείται στην «κατώτερη» βουλή- των Κοινών (House of Commons) αφορά και απευθύνεται μεμονωμένα για συγκεκριμένα θέματα της αρμοδιότητας των Υπουργείων και Κυβερνητικών οργανώσεων, τμημάτων και διευθύνσεων, ενώ ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος που ασκείται από την «ανώτερη» βουλή των Λόρδων (House of Lords) αφορά την κριτική της Κυβερνητικής πολιτικής, συλλογικά, πάνω σε διάφορα θέματα, και δεν απευθύνεται μεμονωμένα²³. Ο Πρόεδρος της κάθε Βουλής (Speaker of the House) είναι και ο «άρχων» της διαδικασίας του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Εάν κάποιο μέλος του κοινοβουλίου επιθυμεί προφορική απάντηση σε κατατεθείσα ερώτησή του (“Question for Oral Answer”), πρέπει τούτο να το επισημάνει ο ερωτών, με την χαρακτηριστική για τις περιπτώσεις αυτές ένδειξη (χρήση του συμβόλου του αστερίσκου [*]). Παράλληλα, η ερώτηση θα πρέπει να εγγραφεί στην ημερήσια διάταξη, τον κατάλογο που διανέμεται τρεις μέρες πριν την ημερομηνία συζητήσεως της συγκεκριμένης ερώτησης.²⁴ Ερώτηση που έχει κατατεθεί, δεν επιτρέπεται να συζητηθεί σε χρονικό

²³ Επίσημος Ιστότοπος του Βρετανικού Κοινοβουλίου
<http://www.parliament.uk/about/how/business/questions/> [Ημ/νια πρόσβασης 10.05.2012]

²⁴ Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.73επ.

διάστημα μεγαλύτερο των δέκα ημερών από την κατάθεσή της.²⁵ Η ανακοίνωση των ερωτήσεων επιτελείται με την κατάθεση απαιτούμενων εγγράφων στην Γραμματεία του αρμοδίου τμήματος της βουλής. Η αναγραφή του ονόματος του ερωτώντος είναι απαραίτητο στοιχείο του παραδεκτού της καταθέσεως της ερωτήσεως, προκειμένου να υπάρξει απάντηση. Προβλέπεται η δυνατότητα υποβολής ερωτήσεως μη αυτοπροσώπως από τον συγκεκριμένο βουλευτή, αλλά από τρίτον, εφόσον συνοδεύεται από συγκεκριμένη εξουσιοδότηση. Ερωτήσεις που υποβάλλονται μέσω τηλεφώνου δεν γίνονται δεκτές. Επιτρέπεται όμως, η υποβολή ερωτήσεων μέσω fax, telex, data post και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο με ειδική πιστοποιημένη ηλεκτρονική υπογραφή που είναι εφοδιασμένα όλα τα μέλη του κοινοβουλίου. Τα ίδια ισχύουν και για τους Άγγλους βουλευτές που θητεύουν ως μέλη στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και με τον τρόπο αυτό μπορούν να συμμετέχουν εκ του μακρόθεν, ενεργά στην διαδικασία του κοινοβουλευτικού ελέγχου της χώρας τους.

Ερωτήσεις μπορούν να απευθυνθούν όχι μόνον στους Υπουργούς αλλά και προς τον Πρόεδρο της κάθε βουλής (Speaker of the House) κατόπιν προσωπικής ειδοποίησης του από τον ερωτώντα βουλευτή, όμως μόνον για θέματα αρμοδιότητάς του και όχι για γενικότερα θέματα δημοσίων υποθέσεων. Δημιουργείται με τον τρόπο αυτό, σαφής διαχωρισμός στα υποκείμενα του

²⁵ Cordon C, *Erskine May's Treatise of the Law, Priviledges, Proceedings and Usage of Parliament*, 1983, σελ 334 επ.

κοινοβουλευτικού ελέγχου αλλά και στο αντικείμενο του, καθώς οι ερωτήσεις που υποβάλλονται στα μέλη της κυβέρνησης, θα πρέπει να αναφέρονται σε δημόσια θέματα και υποθέσεις της αρμοδιότητάς τους, σε θέματα που εκκρεμούν στο Κοινοβούλιο, ή σε θέματα γενικότερης σημασίας σε διοικητικές υποθέσεις, ανάλογα με τον τομέα ευθύνης του μέλους της κυβερνήσεως στο οποίο απευθύνονται. Ερωτήσεις επιτρέπεται να υποβάλλονται και προς προέδρους ορισμένων εξεταστικών επιτροπών, στους προέδρους διαρκών ή ειδικών επιτροπών της βουλής, στο δεύτερο επίτροπο της εκκλησιαστικής περιουσίας κ.α.

Υπάρχει περιορισμός, στον ανώτατο αριθμό των προφορικών ερωτήσεων που μπορεί να καταθέσει ένα μέλος του κοινοβουλίου και δεν επιτρέπεται κατάθεση, για προφορική απάντηση, περισσότερων από οκτώ ερωτήσεις, ανά δεκαήμερο συνεδριάσεων, ανά ερωτώντα. Εντός του χρονικού αυτού διαστήματος, δεν επιτρέπεται η συζήτηση περισσότερων των δύο ανά ημέρα και από αυτές τις δύο, μόνον μία μπορεί να απευθύνεται σε Υπουργό. Σε περίπτωση παραβάσεως του κανόνα αυτού, η Γραμματεία αυτεπαγγέλτως αφαιρεί τον αστερίσκο από την υπεράριθμη απάντηση στο δελτίο ημερησίας διατάξεως και το επαναπροσδιορίζει στην επόμενη συνεδρίαση που ασκείται ο κοινοβουλευτικός έλεγχος.²⁶

Πέραν των προφορικών ερωτήσεων (και των έκτακτων ερωτήσεων για επίκαιρα θέματα) ως μέσα κοινοβουλευτικού

²⁶ Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.75.

ελέγχου, υπάρχουν και οι γραπτές ερωτήσεις. Οι Γραπτές ερωτήσεις χωρίζονται σε συνήθεις (Ordinary) και σε χρονικά καθορισμένες (Named Day). Οι Συνήθεις, δεν έχουν καθορισμένη ημερομηνία απαντήσεώς τους, αλλά κατά κανόνα η απάντησή τους δεν υπερβαίνει τις επτά ημέρες από την κατάθεσή τους. Οι Χρονικά Καθορισμένες, απαντώνται την ημερομηνία που θέτει ο ερωτών, η οποία όμως δεν δύναται να είναι μικρότερη από δύο ημέρες ούτε όμως να υπερβαίνει τις δέκα μέρες από την κατάθεσή τους στην Γραμματεία της Βουλής. Στην περίπτωση, που κάποιο μέλος του Κοινοβουλίου επιθυμεί να λάβει γραπτή απάντηση στην ερώτησή του, τότε θα πρέπει να το επισημάνει χρησιμοποιώντας το λατινικό γράμμα W²⁷ στην ερώτησή του, σε αντιδιαστολή με τον αστερίσκο (*) που όπως προανεφέρθη, συμβολίζει την προφορική απάντηση και θα πρέπει να αναφέρει επίσης την αιτούμενη ημερομηνία απάντησης. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει το ανωτέρω σύμβολο W, τότε κατά κανόνα η απάντηση προσδιορίζεται για την δεύτερη ημέρα συνεδρίασης από την κατάθεσή τους. Η πρακτική όμως που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια στις περιπτώσεις αυτές, είναι να δίδεται απάντηση σε μια εβδομάδα από την κατάθεσή τους.

Σκοπός των ερωτήσεων, κάθε κατηγορίας, είναι η λήψη πληροφοριών, η κριτική για πράξεις ή παραλείψεις, ή η άσκηση πίεσης στην κυβέρνηση συλλογικά ή τον υπουργό, αναλόγως το κοινοβουλευτικό σώμα. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων δεν

²⁷ ΣτΣ: “W” για την λέξη Written- μτφ. Έγγραφη [απάντηση].

επιτρέπεται να είναι διατυπωμένο κατά τρόπο που να υποδεικνύει ή να εκμαιεύει απάντηση, να μεταφέρει μεμονωμένες απόψεις ή να έχει προσβλητικούς ή ειρωνικούς, έστω και εύσημα, χαρακτηρισμούς. Απαγορεύονται επίσης και θεωρούνται παράτυπες και δεν συζητούνται, οι ερωτήσεις που είναι ανούσια μακροσκελείς, εκτός θέματος, αόριστες ή ασαφείς. Δεν επιτρέπονται ως ερωτήσεις και δεν συζητούνται, αποσπάσματα άρθρων εφημερίδων, βιβλίων ή ελεύθερη απόδοση αυτών, ή περικοπές και αποσπάσματα ομιλιών, εκτός και αν ο Πρόεδρος της Βουλής τα κρίνει ως σημαντικά για την εξεταζόμενη υπόθεση, αφού απαιτήσει και λάβει από τον ερωτώντα απόδειξη της γνησιότητάς τους. Ερωτήσεις σχετιζόμενες με υποθέσεις που εκκρεμούν στα δικαστήρια κατά κανόνα δεν γίνονται δεκτές, παρά μόνον για θέματα που έχει εκδοθεί προδικαστική απόφαση και υπάρχει προσωπική αιτιολόγηση του Προέδρου της Βουλής, για να μην θεωρηθεί ότι γίνεται προσπάθεια επηρεασμού της Δικαιοσύνης. Απαγορεύονται επίσης ερωτήσεις που ασκούν κριτική σε εκδοθείσες δικαστικές αποφάσεις.²⁸

Στον κάτωθι πίνακα παραθέτουμε ευσύνοπτα τις ουσιώδεις διαφορές μεταξύ προφορικών και γραπτών ερωτήσεων:

ΓΡΑΠΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
Μπορούν να είναι σύνθετες και να αιτούνται την παροχή μεγάλου εύρους στοιχείων για απάντηση (η οποία όμως δύναται να είναι και αρνητική).	Πρέπει να έχουν ένα ερώτημα και να μην απαιτείται μακροσκελής απάντηση.

²⁸ Επίσημος Ιστότοπος του Βρετανικού Κοινοβουλίου
<http://www.parliament.uk/about/how/business/questions/> [Ημ/νια πρόσβασης 10.05.2012]

Σε περίπτωση που κατατίθεται για απάντηση σε αναρμόδιο Υπουργό, με ευθύνη της Γραμματείας της Βουλής, αποστέλλεται αρμοδίως στον ορθό παραλήπτη προς απάντηση. Δεν θα πρέπει να υπάρχει παρόμοια ερώτηση που να έχει απαντηθεί κατά τους τελευταίους 3 μήνες, εκτός και αν αφορά εξέλιξη του θέματος αυτού.	Σε περίπτωση που κατατίθεται για απάντηση σε αναρμόδιο Υπουργό, τότε καταργείται από Προφορική ερώτηση, μετατρέπεται σε γραπτή και αφαιρείται από την Ημερήσια διάταξη για να απαντηθεί εγγράφως. Δεν θα πρέπει να υπάρχει παρόμοια ερώτηση που να έχει απαντηθεί κατά την προηγούμενη Συνεδρίαση του Κοινοβουλευτικού Ελέγχου, εκτός και αν αφορά εξέλιξη του θέματος αυτού.
Δεν θα πρέπει να αφορά παροχή στοιχείων που είναι διαθέσιμα ήδη από επίσημες πηγές π.χ. Ετήσιος Απολογισμός.	Μπορεί να αφορά οποιοδήποτε στοιχείο ακόμα και δημοσιευμένο

Μια σημαντική διαφοροποίηση²⁹ στον τρόπο άσκησης του τάχιστου, σε σχέση με την χώρα μας, κοινοβουλευτικού ελέγχου στην Αγγλία, που έχει σημασία να αναφερθεί, είναι το δικαίωμα αρνήσεως απαντήσεως της Κυβερνήσεως (των Υπουργών), σε περίπτωση που το υπολογιζόμενο κόστος απάντησης της κατατεθείσας ερώτησης, υπερβαίνει το καθορισμένο και αναπροσαρμοζόμενο από τον Υπουργό οικονομικών, για κάθε Υπουργείο, Όριο Δυσανάλογου Κόστους Ο.Δ.Κ. (Disproportionate Cost Threshold – D.C.T.). Το όριο αυτό υπολογίζεται με μαθηματικό τύπο, που λαμβάνει ως δεδομένα, κατά ποσοστό 75% τον Πληθωρισμό της χώρας και κατά 25% τον βασικό μισθό των δημοσίων υπαλλήλων και αντανakλά το κόστος στο κράτος, της ενασχόλησης των υπαλλήλων εκάστου Υπουργείου για την απάντηση κάθε ερωτήσεως. Με απλά λόγια κοστολογείται ο

²⁹ Parliamentary Questions House of Commons Information Office Factsheet P1 Procedure Series, Revision August 2010.

χρόνος του δημοσίου υπαλλήλου, ή περισσότερων, που θα ασχοληθεί με την συλλογή στοιχείων για την προετοιμασία της απαντήσεως αλλά και πρόβλεψης και προετοιμασίας επικουρικών στοιχείων σε περίπτωση συμπληρωματικών ερωτήσεων (στην προφορική διαδικασία). Έτσι για παράδειγμα, το 2008 ο μέσος όρος, όλων των Υπουργείων, του Ο.Δ.Κ για τις γραπτές ερωτήσεις ανήρχετο σε £149³⁰ λίρες Αγγλίας ανά γραπτή ερώτηση και σε £410 λίρες Αγγλίας ανά προφορική. Ερωτήσεις που εκτιμώνται «ακριβότερες», ως προς τις απαντήσεις τους, από το ανωτέρω όριο, δεν απαντώνται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αφενός να μην γίνεται «πλαδαρή» η δημόσια διοίκηση, αφήνοντας το κύριο έργο της, χάνοντας χρόνο, για να προετοιμαστούν απαντήσεις και να δοθούν στοιχεία στις ερωτήσεις και αφετέρου δρα και ως οδηγός στους ερωτώντες να μην ζητούν στοίβες στοιχείων επί στοιχείων από την διοίκηση αλλά να είναι συγκεκριμένοι και σαφείς ούτως ώστε ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος που ασκείται να έχει ουσιαστική σημασία και να μην είναι μια απλή τυπική διαδικασία.

A.2.2. Τι ισχύει στο Γερμανικό κοινοβουλευτικό σύστημα.

Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος στην Γερμανία (Kontrolle der Regierung)³¹, ασκείται, είτε μεμονωμένα από τα μέλη του κοινοβουλίου είτε από ομάδες αυτών, μέσω του θεσμού των

³⁰ Parliamentary Questions House of Commons Information Office Factsheet P1 Procedure Series, Revision August 2010.

³¹ Επίσημος Ιστότοπος Γερμανικού Κοινοβουλίου <http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/regierungskontrolle/grem.html> (Ημ/νία πρόσβασης 16.05.2012)

επερωτήσεων και ερωτήσεων, είτε μέσω των πολυάριθμων μόνιμων ή ειδικών κοινοβουλευτικών επιτροπών, που καλύπτουν πληθώρα θεμάτων, από εξωτερική πολιτική μέχρι οικονομία. Οι Επιτροπές κοινοβουλευτικού ελέγχου, χωρίζονται σε:

- Μόνιμες Επιτροπές (Ständige Ausschüsse).
- Μόνιμες Επιτροπές Ειδικού Σκοπού (Ständige Ausschüsse mit besonderer Stellung).
- Επιτροπές Αναφορών (Ständiger Ausschuss für Petitionen des Volkes).
- Εξειδικευμένο Σώμα Ελέγχου (Kontrollgremien für spezielle Bereiche).
- Επιτροπές Έρευνας (Untersuchungsausschüsse).

Επιγραμματικά:

Οι **Μόνιμες Επιτροπές**, στον σύνολό τους έχουν διαρθρωθεί κατά τέτοιο τρόπο, που οι αρμοδιότητές της κάθε επιτροπής, αντανakλά τις αρμοδιότητες του Υπουργείου που αυτή ελέγχει. Οι επιτροπές έχουν με τον τρόπο αυτό προκαθορισμένο πεδίο ελέγχου και συγκεκριμένη ύλη με την οποία ασχολούνται. Μπορούν να ζητούν και να ελέγχουν σχέδια νόμων, του Υπουργείου της αρμοδιότητάς τους, να κάνουν επισημάνσεις και παρεμβάσεις και να εισηγούνται νομοθετικές τροποποιήσεις. Οι Μόνιμες Επιτροπές αν και ελέγχουν κυρίως νομοθετικά τα Υπουργεία, εν τούτοις έχουν καταστεί ως ιδιαίτερα σημαντικό μέσο άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου καθώς επηρεάζουν την πολιτική ηγεσία.

Οι Μόνιμες Επιτροπές Ειδικού Σκοπού,(Μ.Ε.Ε.Σ) χειρίζονται και είναι επιφορτισμένες με έλεγχο ευρύτερων τομέων άσκησης πολιτικής λ.χ. Εθνική Άμυνα, που περιλαμβάνει, περισσότερα του ενός εμπλεκόμενα υπουργεία, στο «χαρτοφυλάκιο» των αρμοδιοτήτων τους. Η σημαντικότερες από αυτές είναι η Μ.Ε.Ε.Σ για τις οικονομικές υποθέσεις, η Μ.Ε.Ε.Σ για την Εξωτερική πολιτική, καθώς και η Μ.Ε.Ε.Σ για τα θέματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η τελευταία, έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηρισμό γνώρισμα, καθώς αν και είναι όργανο του κοινοβουλευτικού ελέγχου, εντούτοις μπορεί να δρα μόνη της, εν ονόματι και για λογαριασμό του Γερμανικού Κοινοβουλίου και να γνωμοδοτεί για νομοθετήματα της Ε.Ε.

Οι Επιτροπές Αναφορών είναι και αυτές μόνιμες και επιτελούν το έργο του κοινοβουλευτικού ελέγχου, απ'ευθείας από τους πολίτες προς την κυβέρνηση. Κάθε πολίτης μπορεί να απευθύνεται στις αρχές να αιτείται ή να υποβάλει παράπονα αναλόγως. Ο Πρόεδρος της βουλής, παραλαμβάνει τα αιτήματα των πολιτών και αφού τα αξιολογήσει τα προωθεί στην Επιτροπή Αναφορών. Αυτή με τη σειρά της τα διεκπεραιώνει. Έτσι λ.χ. μπορεί να διατάξει ένα κρατικό φορέα ή ένα υπουργείο να παρέχει πρόσβαση σε ένα πολίτη σε έγγραφα ή πληροφορίες, να αποκαταστήσει κάποια αδικία εις βάρος πολίτη από την Διοίκηση κ.α.

Το Εξειδικευμένο Σώμα Ελέγχου είναι επιφορτισμένο με την άσκηση ελέγχου σε ιδιαίτερης σημασίας Κρατικές υποθέσεις, φορείς και υπηρεσίες, όπως η διασφάλιση του απορρήτου και προσωπικού

χαρακτήρα των τηλεπικοινωνιών και της αλληλογραφίας, ο έλεγχος του Κεντρικού Γραφείου Τελωνειακών Υποθέσεων κ.α.

Οι Επιτροπές Έρευνας δεν είναι μόνιμες, αλλά συγκροτούνται κατόπιν αιτήσεως του 25% του συνόλου των βουλευτών του Γερμανικού Κοινοβουλίου και έχουν ως αντικείμενο την συλλογή αποδείξεων και στοιχείων όταν διαπιστώνεται κάποια ατασθαλία ή κακοδιοίκηση σε πολιτικό-κυβερνητικό ή διοικητικό επίπεδο.

Πέραν των επιτροπών, πυρήνας των μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι η κατάθεση επερωτήσεων και ερωτήσεων από τα μέλη του κοινοβουλίου προς την Κυβέρνηση. Οι επερωτήσεις που καταθέτονται στην Ομοσπονδιακή Βουλή της Γερμανίας (Deutscher Bundestag) χωρίζονται ανάλογα με την έκτασή τους σε «μικρές» και «μεγάλες» ενώ οι ερωτήσεις σε «έγγραφες» και «προφορικές»³².

Οι **Επερωτήσεις** για να είναι έγκυρες, θα πρέπει να υπογράφονται από το 5% των βουλευτών ενός κόμματος της βουλής και να περιέχουν ερωτήσεις προς την κυβέρνηση σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα. Ο Πρόεδρος της Βουλής παραλαμβάνει την επερώτηση και την προωθεί στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση για απάντηση. Οι **Μικρές Επερωτήσεις** απαντώνται πάντοτε εγγράφως, ενώ σε αντιδιαστολή οι Μεγάλες Επερωτήσεις συζητούνται και στο Κοινοβούλιο προφορικά. Οι **Μεγάλες Επερωτήσεις** ασχολούνται κατά κανόνα με σοβαρά πολιτικά ζητήματα και παρέχεται με την προφορική συζήτηση η δυνατότητα άμεσου ελέγχου των

³² Επίσημος Ιστότοπος Γερμανικού Κοινοβουλίου
http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/function/scrutiny/instruments.html [Ημ/ρία πρόσβασης 17.01.2012]

κυβερνώντων. Στατιστικά αναφέρουμε ότι κατά την τελευταία (16^η) Σύνοδο του Γερμανικού Κοινοβουλίου κατετέθησαν 63 Μεγάλες Επερωτήσεις και 3.299 Μικρές Επερωτήσεις³³.

Πέραν των επερωτήσεων, βασικό μέσο άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου, είναι και οι ερωτήσεις, οι οποίες υποβάλλονται μεμονωμένα από τους βουλευτές, και όχι από ομάδα βουλευτών, που διακρίνονται, όπως προανφέρθη, σε γραπτές και προφορικές, και περαιτέρω σε «συνήθεις» και «επίκαιρες»³⁴ ανάλογα με τον χαρακτήρα του επείγοντος που περιέχουν. Κάθε μέλος του Κοινοβουλίου επιτρέπεται να καταθέσει μέχρι τέσσερις γραπτές ερωτήσεις ανά μήνα. Οι κατατεθείσες ερωτήσεις απαντώνται εντός μίας εβδομάδας από την κατάθεσή τους. Οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις δημοσιεύονται σε εβδομαδιαίο κατάλογο με μέριμνα της Γραμματείας της Καγκελαρίας. Πέραν των γραπτών ερωτήσεων, τα μέλη του Κοινοβουλίου μπορούν να καταθέτουν στην Βουλή και προφορικές ερωτήσεις, όχι όμως περισσότερες από δύο ανά εβδομάδα συνεδρίασης κοινοβουλευτικού ελέγχου. Κάθε προφορική ερώτηση επιτρέπεται να περιλαμβάνει πέραν της κύριας, μέχρι και δύο δευτερεύουσες ερωτήσεις. Οι προφορικές ερωτήσεις συζητούνται στην Βουλή κατά τις ώρες συνεδρίασης του κοινοβουλευτικού ελέγχου οι οποίες δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν τις 3 ώρες ανά εβδομάδα. Αφού δοθεί

³³ Επίσημος Ιστότοπος Γερμανικού Κοινοβουλίου
<http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/regierungskontrolle/grem.html> [Ημ/νία πρόσβασης 16.03.2012]

³⁴ Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.80.

απάντηση στον ερωτώντα από τον Υπουργό ή άλλο εξουσιοδοτημένο από αυτόν Κυβερνητικό εντεταλμένο, μπορεί οποιοδήποτε άλλο μέλος του Κοινοβουλίου να θέσει συμπληρωματικές ερωτήσεις εντός του χρόνου που καθορίζει ο Πρόεδρος της Βουλής.³⁵

Σε περίπτωση που κατά την συζήτηση των προφορικών ερωτήσεων, απουσιάζει ο ερωτών βουλευτής, τότε η απάντηση δίδεται εγγράφως, υπό την προϋπόθεση ότι ο ερωτών έχει καταθέσει στην Γραμματεία της Βουλής σχετικό αίτημα. Εάν μια απάντηση σε προφορική ερώτηση κριθεί μη ικανοποιητική, τότε αυτή μετατρέπεται σε επίκαιρη ερώτηση υπό την προϋπόθεση ότι το ζητήσουν 5% των μελών του Κοινοβουλίου, ή 5% των βουλευτών ενός κόμματος. Στην περίπτωση αυτή το θέμα συζητείται την ίδια ημέρα, αμέσως μετά το πέρας των προφορικών συζητήσεων.

Επίκαιρες ερωτήσεις συζητούνται όμως και αυτόνομα (και όχι μόνο κατόπιν μετατροπής τους από προφορικές) σε επίκαιρα θέματα μείζονος σημασίας, αφού συναινέσει προς τούτο το Συμβούλιο της Γερουσίας, ή κατατεθεί σχετικό αίτημα από το 5% των μελών του Κοινοβουλίου.³⁶ Κατά την συζήτηση ο χρόνος κάθε ομιλητή δεν μπορεί να υπερβαίνει τα πέντε λεπτά ενώ ο αριθμός των ομιλητών εξαρτάται από την κοινοβουλευτική δύναμη κάθε κόμματος. Κατά την τελευταία σύνοδο του Γερμανικού Κοινοβουλίου (16^η), ο αριθμός των ομιλητών για τις επίκαιρες ερωτήσεις είχε καθοριστεί ως εξής: Για

³⁵ Επίσημος Ιστότοπος Γερμανικού Κοινοβουλίου
http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/function/scrutiny/instruments.html [Ημ/νια
Πρόσβασης 16.03.2012]

³⁶ Acterberg N, *Prliamentaryrecht*, 1984, σελ. 64

τους Χριστιανοδημοκράτες (CDU/CSU) τέσσερις, για τους Σοσιαλδημοκράτες (SPD) τέσσερις, για τους Ελευθεροδημοκράτες (FDP) ένας, για το κόμμα της Αριστεράς ένας και για το κόμμα των Πρασίνων ένας.³⁷

Όπως και στην Αγγλία, έτσι και στην Γερμανία, υπάρχει η «ώρα του Πρωθυπουργού» στην Βουλή, κάθε Τετάρτη με συνεδρίαση που διαρκεί τριάντα λεπτά, όπου όμως ο Πρωθυπουργός (Καγκελάριος) δεν απαντά σε ερωτήσεις, αλλά ενημερώνει την Βουλή, παρουσιάζοντας συνοπτικά την εξέλιξη των εργασιών της Κυβέρνησης σε διάφορα θέματα.

³⁷ Επίσημος Ιστότοπος Γερμανικού Κοινοβουλίου
http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/function/scrutiny/instruments.html [Ημ/νια
Πρόσβασης 16.03.2012]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Β.1. ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Στην ευρύτερη έννοια του κοινοβουλευτισμού, η νομιμοποίηση της εκάστοτε κυβέρνησης, από την πλειοψηφία των μελών της Βουλής των Ελλήνων δεν περιορίζεται μόνον κατά την ανάληψη των καθηκόντων της με την ψήφο εμπιστοσύνης (αρ.84.παρ1 Σ. και αρ.141 ΚτΒ). Στην έννοια αυτή της κοινοβουλευτικής νομιμοποίησης της κυβέρνησης εντάσσεται και η ευθύνη των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου, καθ'όλη την διάρκεια της θητείας του, η οποία αξιολογείται και κρίνεται, μέσω, του Συνταγματικά κατοχυρωμένου θεσμού, του Κοινοβουλευτικού ελέγχου (αρ.70 παρ.6-8 Σ).

Β.1.1. Τι προβλέπει το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής.

Τα μέλη της Εθνικής Αντιπροσωπίας για την άσκηση των ανωτέρω καθηκόντων τους, έχουν εφοδιαστεί τόσο από το Σύνταγμα όσο και από τον ΚτΒ με διάφορα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου³⁸, όπως, οι Αναφορές (αρ.69Σ και 125 ΚτΒ), οι Ερωτήσεις (αρ.126 ΚτΒ), οι Αιτήσεις Κατάθεσης Εγγράφων (αρ.133 ΚτΒ) οι Επερωτήσεις (αρ.134 ΚτΒ), οι Επίκαιρες Ερωτήσεις (αρ.128Α ΚτΒ), οι Επίκαιρες

³⁸ Αρ.124 παρ.4 ΚτΒ μετά την τελευταία τροποποίηση του, όπως αυτή απεφασίσθη κατά την συζήτηση της Ολομέλειας της Βουλής, την 16.07.2010 (ΦΕΚ 139Α'/10.08.2010).

Επερωτήσεις (αρ.138 ΚτΒ) και η πρόταση δυσπιστίας (αρ.84, παρ2 επ. Σ και αρ.142 ΚτΒ). Κοινοβουλευτικός έλεγχος όμως μπορεί ασκείται και κατά τις συνεδριάσεις των Διαρκών Επιτροπών της Βουλής (αρ.31-32 ΚτΒ και αρ. 128Β ΚτΒ), στις οποίες μετέχουν βουλευτές του κάθε κόμματος, κατά ποσοστιαία αναλογία της κοινοβουλευτικής τους εκπροσώπησης.

Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται από την Ολομέλεια της Βουλής (αρ.124 παρ.2 ΚτΒ) σε δύο τουλάχιστον συνεδριάσεις την εβδομάδα κάθε Δευτέρα και Παρασκευή (αρ.53παρ.1 ΚτΒ) και εκκινείται με πρωτοβουλία των Βουλευτών , είτε ατομικά, είτε από ομάδες Βουλευτών. Απευθύνεται στους εκτελεστικούς φορείς της Κυβέρνησης δηλ. τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς ατομικά, αλλά και της Κυβέρνησης Συλλογικά³⁹. Ανώτατος «Άρχων» της διαδικασίας του κοινοβουλευτικού ελέγχου και της τήρησης του ΚτΒ είναι ο Πρόεδρος της Βουλής, μαζί με τους Αντιπροέδρους, αυξημένες δε αρμοδιότητες σε συγκεκριμένα θέματα επί της διαδικασίας, έχει και η Διάσκεψη των Προέδρων (των Κοινοβουλευτικών ομάδων).

Στην Βουλή λειτουργεί Διεύθυνση κοινοβουλευτικού ελέγχου (υπό την Γεν.Δ/νση Νομοθετικού Έργου και Κοινοβουλευτικού Ελέγχου), που διευθύνει την διαδικασία συλλογής και αποστολής των εγγράφων από και προς τους ερωτώντες, τηρεί τα πρωτόκολλα για κάθε μέσω κοινοβουλευτικού ελέγχου, ενημερώνει τα γραφεία

³⁹ Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.122.

Κοινοβουλευτικού ελέγχου που λειτουργούν σε κάθε Υπουργείο και υποστηρίζει όλη την προβλεπόμενη και αυστηρά τυπική διαδικασία άσκησης του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, παρουσιάζονται στα επόμενες σελίδες, προς διευκόλυνση της κατανόησης του αναγνώστη, κατόπιν διάκρισής τους σε δύο βασικές κατηγορίες στα «γραπτά» και στα «προφορικά». Γραπτά είναι οι Ερωτήσεις, οι Αναφορές, και οι Αιτήσεις Κατάθεσης Εγγράφων, και Προφορικά είναι οι Επίκαιρες Ερωτήσεις οι Επερωτήσεις και οι Επίκαιρες Επερωτήσεις.

Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος αφορά την τρέχουσα σύνοδο της Βουλής εντός της οποίας ασκείται⁴⁰. Σε περίπτωση λήξεως της Συνόδου, οι κατατεθειμένες ερωτήσεις, αναφορές κλπ. που δεν έχουν προλάβει να συζητηθούν ή απαντηθούν, δεν μεταφέρονται αυτομάτως στην επόμενη σύνοδο, αλλά απαιτείται να επανακατατεθούν με μέριμνα του Βουλευτή. Κοινοβουλευτικός έλεγχος δεν ασκείται επίσης κατά την διάρκεια της θητείας Υπηρεσιακής Κυβέρνησης που θα οδηγήσει τη χώρα σε βουλευτικές εκλογές.

B.1.2. ΑΝΑΦΟΡΕΣ.

B.1.2.1. Ρύθμιση-Διαδικασία.

Οι αναφορές προβλέπονται διττά: με Συνταγματική επιταγή (αρ.69 Σ) αλλά και από τον Κανονισμό της Βουλής (αρ.125 ΚτΒ). Η

⁴⁰ ΚτΒ αρ.124 παρ.7

αναγνώριση των Αναφορών από το Σύνταγμα, ως μέσο άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου, απ'ευθείας από εκλογικό σώμα μέσω των Βουλευτών, στην Κυβέρνηση, έχει μεγάλη σημασία για την βαρύτητα την οποία αποδίδει ο συντακτικός Νομοθέτης, στην δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής των πολιτών στα πολιτικά πράγματα -μέσω των εκλεγμένων αντιπροσώπων τους- και στην άσκηση κριτικής στην Κυβέρνηση για πράξεις ή παραλήψεις της. Συγκεκριμένα στο αρ. 69Σ ορίζεται ότι: *«Κανένας δεν εμφανίζεται στη Βουλή αυτόκλητος για να αναφέρει οτιδήποτε προφορικά ή εγγράφως. Οι αναφορές παρουσιάζονται από βουλευτή ή παραδίδονται στον Πρόεδρο...»*. Ο ορισμός αυτός, επαναλαμβάνεται και διευκρινίζεται και στο αρ. 125 παρ1 ΚτΒ ως εξής: *«Καθένας ή πολλοί μαζί έχουν το δικαίωμα να απευθύνουν στη Βουλή γραπτές αναφορές, που περιέχουν αιτήματα ή παράπονα. Οι αναφορές παρουσιάζονται από βουλευτή ή παραδίδονται στον Πρόεδρο»*.

Η παροχή του δικαιώματος κριτικής και ελέγχου της Κυβέρνησης από τον λαό, μέσω των αναφορών, συμβάλει αποφασιστικά στην ολοκλήρωση του πολιτικού του αυτοπροσδιορισμού. Εξάλλου, το Σύνταγμα στο αρ. 5 παρ.1 , διασφαλίζει την πολιτική ελευθερία, σαν ειδική μορφή προσωπικής ελευθερίας, ορίζοντας ότι καθένας έχει δικαίωμα να συμμετέχει στην πολιτική ζωή της χώρας. Εύλογα λοιπόν, η συμμετοχή του εκλογικού σώματος στην πολιτική ζωή, έχει αυξημένη βαρύτητα και σημασία στην λειτουργία του πολιτεύματος, αφού με τον τρόπο αυτό, διαμορφώνεται πλήρως μια άλλη θεμελιώδης Συνταγματική Επιταγή,

αυτή της Λαϊκής κυριαρχίας, που αποτελεί το Θεμέλιο του Πολιτεύματος (αρ.2 παρ1Σ)⁴¹.

Βέβαια, οι Βουλευτές που παραλαμβάνουν τις αναφορές από τους πολίτες, δεν λειτουργούν ως απλοί «κομιστές», αλλά θα πρέπει και να υιοθετήσουν το κείμενο της αναφοράς, αφού θα πρέπει να το προσυπογράψουν⁴² για να κατατεθεί και να ξεκινήσει η διαδικασία απαντήσεώς τους. Οι αναφορές πρέπει να είναι πάντοτε έγγραφες και να περιέχουν το ονοματεπώνυμο την ιδιότητα και την διεύθυνση εκείνων που τις υπογράφουν. Αν λείπουν τα ανωτέρω τυπικά στοιχεία, τότε τίθεται στο αρχείο και δεν διεκπεραιώνεται.⁴³ Εφόσον περιέχουν τα απαιτούμενα στοιχεία για την τυπική παραδοχή τους, γίνονται δεκτά και καταχωρούνται σε ειδικό βιβλίο πρωτοκόλλου αναφορών, αριθμούνται κατά τη σειρά κατάθεσής τους και τίθενται προ του αύξοντα αριθμού τα γράμματα ΠΑΒ (Πρωτόκολλο Αναφορών Βουλής) και η ημερομηνία κατάθεσης. λ.χ. ΠΑΒ35/1.1.2012. Με τον τρόπο αυτό, η αναφορά αποκτά «ταυτότητα», η οποία είναι απαραίτητη και χρήσιμη σε κάθε επικοινωνία του Υπουργού με το Γραφείο Κοινοβουλευτικού ελέγχου της Βουλής αλλά και με τον Βουλευτή. Δεν υπάρχει ανώτατο επιτρεπόμενο όριο αναφορών που μπορούν να κατατεθούν από ένα Βουλευτή (μέσω αυτού) ανά μήνα. Η αναφορά διαβιβάζεται στον Υπουργό που απευθύνεται και αυτός οφείλει εντός χρονικού διαστήματος είκοσι πέντε ημερών από την

⁴¹ Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.119.*

⁴² 125παρ.3 ΚτΒ.

⁴³ 125παρ.4 ΚτΒ.

κατάθεση της, να απαντήσει σε αυτόν που την υπέβαλε και τον/ ή τους βουλευτές που την προσυπέγραψαν κοινοποιώντας παράλληλα αντίγραφό της στη Δ/ση Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Βουλής.⁴⁴ Σε περίπτωση που ο Υπουργός δεν απαντήσει ή απαντήσει εκπρόθεσμα, τότε, εφόσον το ζητήσει ο καταθέσας Βουλευτής, η αναφορά, «μετατρέπεται» σε επίκαιρη ερώτηση και συζητείται προφορικά κατά την διαδικασία των επίκαιρων ερωτήσεων (βλ. κατωτέρω).⁴⁵

B.1.2.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Το γεγονός, ότι τα τελευταία έτη γίνεται «κατάχρηση» του θεσμού του κοινοβουλευτικού ελέγχου, με έναν τεράστιο όγκο κατατεθέντων εγγράφων (αναφορές, ερωτήσεις, κλπ) προς διεκπεραίωση -πολλές φορές περιττά-, κινδυνεύει να μεταλλάξει τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, σε ένα «κέλυφος» διαδικασίας χωρίς την ουσία, το κύρος αλλά και το αποτέλεσμα που ήθελε να προσδώσει ο Νομοθέτης. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα την «άμβλυνση» πολλών από τις διαδικασίες που καθορίζονται. Έτσι, οι αναφορές, καθώς και τα λοιπά έγγραφα, ερωτήσεις, επερωτήσεις, δεν «διαβιβάζονται» από την Βουλή στον Υπουργό, αλλά το γραφείο Κοινοβουλευτικού ελέγχου του Υπουργείου, όταν υφίσταται οργανωμένο, ή το γραφείο του Υπουργού, με δική του μέριμνα, αποστέλλει καθημερινά υπάλληλο (κλητήρα) στην Δ/ση Κοινοβουλευτικού ελέγχου της Βουλής, ο

⁴⁴ Αρ.125παρ 5 ΚτΒ.

⁴⁵ Αρ.125 παρ 5 και αρ 129 ΚτΒ

οποίος και παραλαμβάνει όλα τα κατατεθέντα κατά την προηγούμενη ημέρα, έγγραφα, αναφορές, ερωτήσεις κλπ. που αφορούν το συγκεκριμένο Υπουργείο.

Εκ της πρακτικής, αξίζει να αναφέρουμε, ότι αναφορές που κατατίθενται εκπρόθεσμα (σύνηθες για τα περισσότερα Υπουργεία) ή που δεν απαντώνται, ελάχιστες φορές ζητείται η μετατροπή τους σε επίκαιρες ερωτήσεις από τον καταθέσαντα βουλευτή, καθώς με τα χρόνια έχει δημιουργηθεί ένα είδος «σιωπηρής ανοχής».

Άλλη μια διαδικαστική παρατυπία που παρατηρείται κατά κόρον, είναι όταν υπάρχουν στην αναφορά περισσότερα του ενός Συναρμόδια Υπουργεία για να απαντήσουν, η αναφορά να μην περιλαμβάνει όλα τα Υπουργεία (Υπουργούς) ως αποδέκτες, αλλά ο Βουλευτής να προβαίνει σε ξεχωριστές καταθέσεις το ίδιου κειμένου, ανά Υπουργείο, λαμβάνοντας ξεχωριστό για κάθε μία, πρωτόκολλο. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται «το αδιαχώρητο» από πλευράς εγγράφων προς διεκπεραίωση και ατονεί η ουσία του Κοινοβουλευτικού ελέγχου. Ο λόγος που αυτό τα τελευταία χρόνια γίνεται «επίσημη» πρακτική, είναι ότι στην μερίδα του κάθε βουλευτή στη Βουλή, καταγράφεται κάθε ερώτηση, αναφορά κλπ. για την οποία ο βουλευτής λαμβάνει ξεχωριστό αριθμό πρωτοκόλλου. Στο τέλος της Συνόδου, ο κάθε βουλευτής βλέπει το σύνολο των ερωτήσεων, αναφορών, κλπ που έχει καταθέσει. Με το «τρυκ» αυτό ο Βουλευτής εμφανίζεται ως «επιμελέστερος άλλων» στην άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου, γεγονός που πολλές φορές

χρησιμοποιείται προς τον λαό και τους ψηφοφόρους καθαρά για λόγους σκοπιμότητας και όχι ουσίας .

Τέλος, είναι σύνηθες, αναφορές να συνιστούν και άρθρα ή αποκόμματα περιοδικών ή εφημερίδων, τα οποία φωτοτυπούνται από τον βουλευτή προσυπογράφονται και καταθέτονται αυτούσια ως αναφορά (!!) και καθώς περιέχουν τα τυπικά υπό του νόμου προαπαιτούμενα στοιχεία δηλ. όνομα και ιδιότητα του συντάκτη του άρθρου (δημοσιογράφος της εφημερίδας) και διεύθυνση (της εφημερίδας).

B.1.3. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

B.1.3.1. Ρύθμιση-Διαδικασία.

Οι («συνήθεις») Ερωτήσεις, διαφοροποιούνται από τις «Επίκαιρες Ερωτήσεις» που αναλύονται κατωτέρω, τόσο ως προς την ουσία τους, αλλά κυρίως ως προς την προβλεπόμενη διαδικασία απαντήσεώς τους.

Το περιεχόμενο, αλλά και οι διαδικαστικές προϋποθέσεις τους, προβλέπονται και ρυθμίζονται στα άρθρα 126 και 127 του ΚτΒ. Οι Ερωτήσεις πρέπει να είναι γραπτές, να απευθύνονται, όπως και οι αναφορές, στους Υπουργούς, διαφοροποιούνται όμως στο γεγονός, ότι προέρχονται και καταθέτονται από τους ίδιους Βουλευτές και όχι, μέσω των βουλευτών, όπως οι αναφορές⁴⁶.

⁴⁶ Βλ. ανωτέρω υπό στοιχεία Β.1.2.1 σελ 33.

Το περιεχόμενο των Ερωτήσεων μπορεί να αφορά οποιαδήποτε δημόσια υπόθεση και η διατύπωσή τους, θα πρέπει να είναι σαφής και σύντομη. Οι Ερωτήσεις πρέπει να έχουν σκοπό την ενημέρωση ή την πληροφόρηση του βουλευτή, περί της αλήθειας κάποιου περιστατικού, ή περί του τι προτίθεται να πράξει η Κυβέρνηση, για την αντιμετώπιση συγκεκριμένου θέματος, γενικού ή τοπικού ενδιαφέροντος. Η διάταξη του αρ. 133παρ.4 του ΚτΒ, που ισχύει για τις Αιτήσεις Κατάθεσης Εγγράφων, έχει αναλογική εφαρμογή και στις Ερωτήσεις, σύμφωνα με την οποία ο Υπουργός υποχρεούται να μην απαντά σε Ερωτήσεις που σχετίζονται με μυστικά θέματα διπλωματίας, στρατιωτικά μυστικά ή με θέματα ασφάλειας του Κράτους .

Οι Ερωτήσεις συνιστούν την συντριπτική πλειοψηφία των κατατεθέντων εγγράφων άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου και δεν προβλέπεται, ούτε και σε αυτές (όπως συμβαίνει και με τις αναφορές), ανώτατο επιτρεπόμενο όριο καταθέσεων Ερωτήσεων, ανά βουλευτή, ανά μήνα.

Ο ερωτών βουλευτής, καταθέτει την Ερώτηση στην Γραμματεία της Δ/σης Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Βουλής, η οποία την καταχωρεί και την εγγράφει στα ειδικά βιβλία πρωτοκόλλου Ερωτήσεων, με σειρά καταθέσεως τους. Εν συνεχεία, προστίθενται τα γράμματα ΠΕ («Πρωτόκολλο Ερωτήσεων») πριν τον αύξοντα αριθμό της Ερώτησης και με τον τρόπο αυτό η Ερώτηση αποκτά «ταυτότητα», όπως γίνεται και με τις αναφορές, λ.χ. ΠΕ 1235/1.1.2012.

Ο Υπουργός λαμβάνει την Ερώτηση και οφείλει να απαντήσει γραπτώς, εντός είκοσι πέντε ημερών από την ημερομηνία της καταθέσεως,⁴⁷ η απάντησή του δε, καταχωρείται στα Πρακτικά της Βουλής. Σε περίπτωση που ο Υπουργός απαντήσει εκπρόθεσμα, ή δεν απαντήσει καθόλου, τότε, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του ερωτώντος βουλευτή, η ερώτηση μετατρέπεται σε επίκαιρη ερώτηση και συζητείται προφορικά, κατά την διαδικασία των επίκαιρων ερωτήσεων, στην αρχή της συνεδριάσεως της Ολομέλειας κάθε Τρίτη⁴⁸.

Οι Ερωτήσεις καταθέτονται και απαντώνται και κατά την διάρκεια της λειτουργίας του τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής.⁴⁹

B.1.3.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Η διαδικασία που ακολουθείται, προκειμένου να έλθει εις γνώση του Υπουργού η κατατεθείσα ερώτηση, είναι όμοια με αυτή της αναφοράς που προαναφέρθηκε⁵⁰. Από την στιγμή που την λάβει ο Υπουργός, μέχρι την στιγμή που την υπογράφει και την αποστέλλει στην Βουλή και στον ερωτώντα Βουλευτή, η εσωτερική διαδικασία που ακολουθείται έχει ως εξής: Το γραφείο του Κοινοβουλευτικού ελέγχου που λειτουργεί σε κάθε Υπουργείο, στελεχωμένο από μονίμους υπηρεσιακούς υπαλλήλους, προβαίνει σε «χρέωση» της Ερωτήσεως, αρμοδίως στα τμήματα, Δ/νσεις ή και εποπτευόμενους

⁴⁷ Αρ 126 παρ4 ΚτΒ.

⁴⁸ Αρ.128 ΚτΒ.

⁴⁹ Αρ.126 παρ.5 ΚτΒ.

⁵⁰ Βλ ανωτέρω. Β.1.2.2. Σελ 35.

Οργανισμούς του Υπουργείου, του κοινοποιεί την ερώτηση με σημείωση του «κατεπείγοντος» και θέτει ημερομηνία απαντήσεως (συνήθως εντός επτά ημερών από την αποστολή) ζητώντας τους έγγραφη απάντηση στα ερωτηθέντα. Είναι σύνηθες να εμπλέκονται συναρμοδίως περισσότερες του ενός υπηρεσίες του Υπουργείου για απάντηση. Οι έγγραφες απαντήσεις των υπηρεσιών που έχουν υπογραφεί από τον κάθε προϊστάμενο τους, συγκεντρώνονται πάλι στο Γραφείο του Κοινοβουλευτικού ελέγχου, το οποίο ετοιμάζει ένα σχέδιο απαντήσεως, επισυνάπτοντας σε φωτοαντίγραφα όλες τις έγγραφες απαντήσεις των υπηρεσιών που έστειλαν απάντηση. Εν συνεχεία, διαβιβάζεται στο Γραφείο του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου, ελέγχεται από αυτόν και υπογράφεται. Το σχέδιο απαντήσεως, που φέρει αδιάκοπη σειρά υπογραφών της ιεραρχίας της διοίκησης, από τον τμηματάρχη, Διευθυντή και Γενικό Γραμματέα, αποστέλλεται στο Γραφείο του Υπουργού. Εκεί το παραλαμβάνει το «άτυπο» γραφείο κοινοβουλευτικού ελέγχου, που συνήθως έχει ο κάθε Υπουργός, το οποίο εισηγείται τυχόν τροποποιήσεις, προσθήκες ή διαγραφές επί του κειμένου στον Υπουργό. Τέλος, ο υπουργός, είτε το υπογράφει ως έχει είτε προβαίνει σε τελικές προσθήκες ή διαγραφές, δίδοντας και την πολιτική χροιά στην απάντηση. Αφού το υπογράψει ο Υπουργός, αποστέλλεται στην Βουλή και στον ερωτώντα Βουλευτή.

Σε περίπτωση που μια ερώτηση απευθύνεται περισσότερα του ενός συναρμόδια Υπουργεία (Υπουργούς), τότε το κάθε Υπουργείο

αποστέλλει απάντηση αναφορικά με το σκέλος της αρμοδιότητάς του και μόνον.

Σε περίπτωση που η Ερώτηση απευθύνεται αναρμοδίως σε ένα υπουργείο (σύνηθες στην πράξη), τότε ο Υπουργός, απαντά ότι ο συγκεκριμένος είναι αναρμόδιος, υποδεικνύει ποιος είναι ο αρμόδιος Υπουργός να απαντήσει (συνήθως αυτή την διερεύνηση και συνεννόηση την κάνουν οι υπηρεσίες κοινοβουλευτικού ελέγχου των διαφόρων Υπουργείων μεταξύ τους και δεν εμπλέκονται οι Υπουργοί) και αποστέλλει αντίγραφο της απάντησης αυτής μαζί με την Ερώτηση στην Βουλή, στον Βουλευτή και στον αρμόδιο να απαντήσει Υπουργό⁵¹. Τούτο πρέπει να γίνει εντός της τασσομένης για απάντησης προθεσμίας, δηλ. εικοσιπέντε ημέρες από την κατάθεσή της στην Βουλή. Μόλις ο Αρμόδιος Υπουργός λάβει την διαβιβασθείσα λόγω αναρμοδιότητας Ερώτηση⁵², τότε η προθεσμία των εικοσιπέντε ημερών για απάντηση αρχίζει να μετρά πέντε ημέρες μετά από την παραλαβή της του διαβιβαστικού εγγράφου. Έτσι, το σύνολο των ημερών που έχει ένας Υπουργός να απαντήσει σε Ερώτηση ή αναφορά, εκ διαβίβασης από αναρμόδιο Υπουργό είναι σύνολο τριάντα ημέρες.

Ερωτήσεις που δεν απαντώνται ή απαντώνται εκπρόθεσμα σύμφωνα με τον ΚτΒ, μπορούν, με σχετικό αίτημα του ερωτώντος Βουλευτή να μετατραπούν σε επίκαιρες Ερωτήσεις και να απαντηθούν προφορικά.

⁵¹ Αρ.124 παρ6. ΚτΒ.

⁵² ΣτΣ : ή Αναφορά καθώς ισχύει η ίδια διαδικασία περί αναρμοδιότητας και για τις Ερωτήσεις και για τις Αναφορές.

Η μετατροπή μίας ερώτησης που απαντήθηκε μεν, αλλά εκπρόθεσμα, δεν γίνεται συχνά, καθώς λειτουργεί ως μια μορφής «τιμωρίας» του Υπουργού, ο οποίος καλείται να απαντήσει προφορικά στο Βήμα της Βουλής, επειδή οι υπηρεσίες του Υπουργείου του καθυστέρησαν να απαντήσουν εμπροθέσμως, με αποτέλεσμα όλη η διαδικασία να καθυστερήσει. Έχει καταστεί πρακτική να γίνονται δεκτές όλες οι ερωτήσεις που απαντώνται έστω και εκπρόθεσμα, ακόμα και αν ερωτώντες είναι Βουλευτές των κομμάτων της αντιπολίτευσης, καθώς όλοι γνωρίζουν τον γραφειοκρατικό εφιάλτη της πορείας μιας ερώτησης από υπηρεσία σε υπηρεσία μέχρι να καταλήξει στο γραφείο του Υπουργού προς υπογραφή. Αυτό υποδηλώνει ότι η τελευταία τροποποίηση του ΚτΒ⁵³ ήταν ελλιπής και καθίσταται άμεση ανάγκη για την επανατροποποίηση του ΚτΒ, με ουσιαστικές αλλαγές.

B.1.4. ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

B.1.4.1 Ρύθμιση-Διαδικασία.

Οι Αιτήσεις Κατάθεσης Εγγράφων (ΑΚΕ) αποτελούν και αυτές μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου που ασκείται εγγράφως, όπως οι Αναφορές και οι Ερωτήσεις. ΑΚΕ μπορούν να απευθύνουν οι Βουλευτές προς τους Υπουργούς μέσω της Βουλής⁵⁴. Μόλις ο Υπουργός καταθέσει το σχετικό αίτημα στη Βουλή(Δ/νση Κοινοβουλευτικού Ελέγχου), καταχωρείται κατά σειρά καταθέσεως σε

⁵³ Η τελευταία τροποποίηση του, ΚτΒ απεφασίσθη κατά την συζήτηση της Ολομέλειας της Βουλής, την 16.07.2010 (ΦΕΚ 139Α'/10.08.2010).

⁵⁴ Αρ.133 παρ.1 ΚτΒ.

ειδικό βιβλίο Πρωτοκόλλου και τίθεται μπροστά από τον αύξοντα αριθμό καταθέσεως οι λέξεις ΑΚΕ και έτσι το έγγραφο αποκτά «ταυτότητα» λ.χ. ΑΚΕ 5/ 1.1.2012 . Εν συνεχεία άμεσα διαβιβάζεται στον Υπουργό⁵⁵ ο οποίος έχει χρονικό περιθώριο τριάντα ημέρες από την παραλαβή της ΑΚΕ, είτε να αποστείλει στη Βουλή τα ζητούμενα έγγραφα, είτε να αναφέρει προς τη Βουλή τους συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους δεν δύναται να τα καταθέσει, όλα η ορισμένα από αυτά κατονομάζοντάς τα.

Σε περίπτωση που τα έγγραφα αφορούν διπλωματικό ή στρατιωτικό μυστικό ή μυστικό σχετικό με την ασφάλεια του Κράτους ο Υπουργός **έχει υποχρέωση**⁵⁶ να μην τα καταθέσει, και ενημερώνει την Βουλή περί του τούτου.

Μόλις αποστείλει ο Υπουργός τα έγγραφα στη Βουλή, τότε, υπηρεσιακά με μέριμνα της βουλής διαβιβάζονται στον Αιτούντα Βουλευτή⁵⁷.

Πολλές φορές οι ΑΚΕ αφορούν πρωτότυπα έγγραφα προερχόμενα από τα δημόσια αρχεία. Σε αυτές τις περιπτώσεις για την διασφάλιση τους και για την αποφυγή απώλειάς τους ή φθοράς τους, η Βουλή δεν τα αποστέλλει στον αιτούντα βουλευτή αλλά τον καλεί να λάβει γνώση αυτών στο Βουλευτήριο της Βουλής. Ο Βουλευτής αφού τα μελετήσει υπογράφει ότι έλαβε γνώση αυτών.⁵⁸

⁵⁵ Αρ.133παρ.2 ΚτΒ.

⁵⁶ Αρ.133 παρ4 ΚτΒ.

⁵⁷ Αρ.133 παρ5 ΚτΒ.

⁵⁸ Αρ.133 παρ6.ΚτΒ

B.1.4.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Η πρακτική εμπειρία έχει δείξει ότι οι ΑΚΕ είναι το λιγότερο χρησιμοποιούμενο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου. Σπανίως κατατίθενται μόνες, ενώ πολύ συχνά κατατίθενται μαζί με τις Ερωτήσεις.

Είναι πολύ συχνό φαινόμενο ο ερωτών Βουλευτής να ζητά και κατάθεση εγγράφων από τον Υπουργό στην Ερώτηση που υποβάλλει, οπότε στην περίπτωση αυτή, ο Ερωτών βουλευτής ενσωματώνει στην Ερώτησή του και ΑΚΕ. Αυτό το «υβριδικό» μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου δεν προβλέπεται ρητά από τον ΚτΒ, αλλά έχει προκύψει εκ των «συναλλακτικών ηθών» και της πρακτικής. Για τον λόγο αυτό, στην κατάθεσή της, η Ερώτηση και η ΑΚΕ που την συνοδεύει, λαμβάνουν ξεχωριστά πρωτόκολλα καταθέσεως, ένα για την Ερώτηση και ένα για την ΑΚΕ σαν να είχαν κατατεθεί ξεχωριστά, όμως για λόγους ανεύρεσής τους συνδυαστικά, η Βουλή κρατά και ένα επιπλέον βιβλίο όπου καταχωρούνται οι Ερωτήσεις που εμπεριέχουν και ΑΚΕ.

Με την πρακτική αυτή, διαφοροποιείται και ο χρόνος απαντήσεως της, καθώς σε Ερώτηση και ΑΚΕ μαζί, ως καταληκτική ημερομηνία κατάθεσης της απάντησης και των εγγράφων λαμβάνονται οι τριάντα ημέρες, που ρυθμίζουν τις ΑΚΕ. Με τον τρόπο αυτό ο Υπουργός, «κερδίζει» επιπλέον πέντε ημέρες και για την Ερώτηση που συνοδεύει την ΑΚΕ.

Είναι επίσης σύνηθες, ειδικά μετά από εκλογές, Βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος να ζητούν από τους νεοδιορισθέντες

Υπουργούς, σωρεία εγγράφων των Υπουργών της προηγούμενης Κυβέρνησης. Έτσι, μικρή κατάπληξη προκαλεί σε έναν γνώστη της λειτουργίας του Κοινοβουλευτικού ελέγχου στην Ελλάδα, εάν μια ΑΚΕ έχει ως θέμα λ.χ. *«Να κατατεθούν τα έγγραφα διορισμού όλων των μελών Δ.Σ., όλων των επιτροπών, όλων των υπηρεσιών του Υπουργείου κι των εποπτευομένων φορέων, καθώς και τα έγγραφα τοποθετήσεώς τους, και τα πρακτικά συνεδριάσεως τους, από τις προηγούμενες εκλογές μέχρι και σήμερα.»*

Σε περίπτωση αίτησης καταθέσεως πολυάριθμων εγγράφων, καθώς και το κόστος παραγωγής φωτοτυπιών αυτών είναι ιδιαίτερα υψηλό, έχει επικρατήσει στην πρακτική, να ενημερώνεται η Βουλή και να καλείται ο ερωτών Βουλευτής στο Υπουργείο, κατά ημέρα και ώρα που τον εξυπηρετεί και θέτονται υπόψιν του σε ένα γραφείο, όλα τα έγγραφα που ζήτησε να λάβει γνώση. Αυτή η πρακτική ακολουθείται μόνον όταν υπάρχει πολύ μεγάλος αριθμός εγγράφων.

Β.1.5 ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Β.1.5.1 Ρύθμιση-Διαδικασία.

Όπως προαναφέραμε, η άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου ρυθμίζεται από το Σύνταγμα (αρ.69Σ) και από τον ΚτΒ (αρ. 125 παρ.1, αρ 126 παρ.2, αρ.133 παρ.1, αρ.134 παρ.1) και αποτυπώνεται ρητά ως «δικαίωμα» των Βουλευτών. Δεδομένου ότι όμως το

δικαίωμα του κοινοβουλευτικού ελέγχου ρυθμίζεται ενιαία⁵⁹ και για τον γραπτό αλλά και για τον επίκαιρο κοινοβουλευτικό έλεγχο, στο σημείο αυτό προκύπτει και η πρώτη εννοιολογική ένσταση⁶⁰. Δεδομένου ότι ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος, με τις επίκαιρες ερωτήσεις και τις επίκαιρες επερωτήσεις, είναι άμεσος και «ζωντανός» στην άσκησή του, εκ του χρονικά «επίκαιρου» θέματος και συζητείται προφορικά στο Βήμα της Βουλής, με απευθείας αντιπαράθεση απόψεων και επιχειρημάτων, μεταξύ των ερωτώντων Βουλευτών και των Υπουργών που απαντούν, δεν θα έπρεπε να είναι απλά «δικαίωμα» των Βουλευτών να τον ασκήσουν, αλλά κύριο καθήκον και ρητή υποχρέωση τους να το πράξουν.

Ο επίκαιρος κοινοβουλευτικός έλεγχος εκ της ανωτέρω φύσεώς του και εκ της δημοσιότητας που λαμβάνει, αποτελεί το κατεξοχήν βασικό όπλο της αντιπολίτευσης⁶¹ μαζί με την Σύσταση Εξεταστικής Επιτροπής (που με απόφαση της μειοψηφίας παρέχει τη δυνατότητα εμφάνισης και ακρόασης των εμπλεκομένων προσώπων) και με τη Σύσταση Κοινοβουλευτικών επιτροπών. Με τους τρόπους αυτούς ασκείται ουσιαστικός έλεγχος στην Κυβέρνηση και τους Υπουργούς και γι' αυτό θα πρέπει ίσως σε μελλοντική αναθεώρηση του Συντάγματος να ληφθεί από τον Αναθεωρητικό Νομοθέτη υπόψιν και να μετατραπεί από «δικαίωμα», σε «υποχρέωση».

⁵⁹ Φουντεδάκης Π., *Ο θεσμός της Κοινοβουλευτικής Αντιπολίτευσης*, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, 23-25, 1995, σελ 117 επ.

⁶⁰ Μηναΐδης Σίμος, Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδοσεις Αντ.Ν. Σακκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.84επ.

⁶¹ Νικολόπουλος Ηλίας, Από τις παραδόσεις του μαθήματος «Στοιχεία κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος», του ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός» Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2010-2011.

Για θέματα άμεσης επικαιρότητας παρέχεται το δικαίωμα στους Βουλευτές να καταθέσουν Επίκαιρη Ερώτηση προς τον Πρωθυπουργό ή τους Υπουργούς την οποία απαντούν οι ίδιοι προφορικά από το Βήμα της Ολομέλειας της Βουλής.

Το κείμενο της Επικ.Ερώτησης το υποβάλλει εγγράφως ο Βουλευτής και πρέπει να είναι σύντομο και να περιλαμβάνει μόνον όσα στοιχεία είναι απαραίτητα για τον προσδιορισμό του θέματος αλλά και των ερωτημάτων που τίθενται, τα οποία δεν επιτρέπεται να είναι περισσότερα από δύο.⁶² Τα ανωτέρω αυτά στοιχεία είναι απαραίτητα για να γίνει δεκτή ως Επίκαιρη μια Ερώτηση, η τυπική εγκυρότητα δε, κρίνεται από την Διάσκεψη των Προέδρων των Κοινοβουλευτικών ομάδων, στην οποία περιλαμβάνονται και μέλη της ίδιας κοινοβουλευτικής ομάδας με αυτή του ερωτώντος Βουλευτή προς διασφάλιση της διαφάνειας και του αμερόληπτου της διαδικασίας. Εάν δεν υπάρχουν τα απαραίτητα στοιχεία, τότε με απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων δεν γίνεται δεκτή ως Επίκαιρη και ακολουθεί την διαδικασία των «απλών» ερωτήσεων.⁶³ Εφόσον γίνει δεκτή, ο Πρόεδρος της Βουλής την καταχωρεί σε ειδικό βιβλίο Επικαίρων Ερωτήσεων και την διαβιβάζει άμεσα στον Πρωθυπουργό ή τον Υπουργό, αναλόγως που απευθύνεται.

Οι Επίκαιρες Ερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια της Βουλής κάθε Δευτέρα, Πέμπτη και Παρασκευή, ενώ κάθε Τρίτη

⁶² Αρ 129παρ.4 ΚτΒ.

⁶³ Αρ129 παρ5.ΚτΒ.

συζητούνται σε δύο κύκλους ερωτήσεων⁶⁴, οι, εκ-μετατροπής ως Επίκαιρες Ερωτήσεις, εκπρόθεσμες ή μη απαντηθείσες αναφορές ή ερωτήσεις όπως αναλύσαμε ανωτέρω . Ο Πρόεδρος της Βουλής ανακοινώνει στο Σώμα του Κοινοβουλίου, κατά τη συνεδρίαση της προηγούμενης ημέρας, τις Επίκαιρες Ερωτήσεις που έχουν κληρωθεί ή επιλεγεί να συζητηθούν την επομένη συνεδρίαση Κοινοβουλευτικού ελέγχου⁶⁵ .

Η διαδικασία επιλογής των Επίκαιρων Ερωτήσεων παρουσιάζει ενδιαφέρον και έχει ως εξής:

Οι επίκαιρες Ερωτήσεις που κατατίθενται μέχρι την 10:00 πμ. της Δευτέρας, συζητούνται την Πέμπτη και η επιλογή τους γίνεται μέχρι την 12:00 μεσημβρινή της ίδιας ημέρας (Δευτέρας). Οι επίκαιρες Ερωτήσεις που κατατίθενται μέχρι την 10:00 πμ. της Τρίτης, συζητούνται την Παρασκευή και η επιλογή τους γίνεται μέχρι την 12:00 μεσημβρινή της ίδιας ημέρας (Τρίτης).⁶⁶

Την επιλογή των Επικαίρων Ερωτήσεων που θα συζητηθούν την κάνει ο Πρόεδρος της κάθε Κοινοβουλευτικής Ομάδας για τους ερωτώντες Βουλευτές της Ομάδας του, ή άλλο μέλος εξουσιοδοτημένο απ'αυτόν και επιτρέπεται να επιλέξει μέχρι δύο Επίκαιρες Ερωτήσεις, ανακοινώνοντας εγγράφως στον Πρόεδρο της Βουλής, ποια επιλέγει να συζητηθεί πρώτη και ποια δεύτερη. Όσες δεν επελέγησαν, συζητούνται στην συνεδρίαση της αμέσως επόμενης Δευτέρας, η δε

⁶⁴ έξι αναφορών η ερωτήσεων ο πρώτος και τεσσάρων αναφορών ή ερωτήσεων ο δεύτερος αρ.130 παρ5 ΚτΒ.

⁶⁵ Αρ 131 ΚτΒ

⁶⁶ Αρ 131 παρ.2 ΚτΒ

σειρά συζητήσεως καθορίζεται με κλήρωση και από αυτές επιτρέπεται μόνο μία Επίκαιρη Ερώτηση ανά βουλευτή. Επίκαιρες Ερωτήσεις που δεν συζητήθηκαν ή σε περίπτωση που ματαιωθεί η συνεδρίαση, διαγράφονται και δεν μεταφέρονται σε άλλες συνεδριάσεις.

Όπως αναφέραμε, Επίκαιρες Ερωτήσεις υποβάλλονται και στον Πρωθυπουργό, από τους Προέδρους των Κοινοβουλευτικών Ομάδων. Μια φορά την εβδομάδα, στη συνεδρίαση της Ολομέλειας της Παρασκευής προσέρχεται ο Πρωθυπουργός ⁶⁷για να απαντήσει σε δύο ερωτήσεις που αυτός επιλέγει, εκτός και αν το θέμα που απευθύνεται στον Πρωθυπουργό, αφορά αποκλειστική αρμοδιότητα ενός Υπουργού, οπότε απαντά ο Υπουργός.⁶⁸ Σε περίπτωση, που ένας Υπουργός κληθεί, για δεύτερη φορά μέσα στην ίδια εβδομάδα να απαντήσει σε Επίκαιρη Ερώτηση, μπορεί να εξουσιοδοτήσει άλλον Υπουργό ή έναν Υφυπουργό να πάει στην θέση του⁶⁹.

Την παραμονή των Συνεδριάσεων μέχρι την 13:00, εκδίδεται από την Βουλή και αναρτάται και στην Ιστοσελίδα της, το δελτίο Ημερησίας Διάταξης Επικαίρων Ερωτήσεων, το οποίο αναφέρει το Υπουργείο και τον Υπουργό που απευθύνεται η Επικ.Ερώτηση, τον τίτλο του θέματος τον ερωτώντα βουλευτή, τον αύξοντα αριθμό της σειράς που θα συζητηθεί η ερώτηση, καθώς την ώρα έναρξης της Συνεδρίασης.

⁶⁷ΣτΣ: Είθισται να αποκαλείται «η ώρα του Πρωθυπουργού».

⁶⁸ Αρ.129 παρ3 ΚτΒ.

⁶⁹ Αρ 129 παρ5 ΚτΒ.

Η τελευταία τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής (ΦΕΚ 139^A/10.8.2010) διαφοροποίησε ουσιαστικά την διαδικασία συζήτησεως των Επικαίρων Ερωτήσεων που ίσχυε μέχρι τότε.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε συνοπτικά τις διαφορές. Με την παλιά διαδικασία, Ο Πρόεδρος της Βουλής διάβαζε το κείμενο ή την περίληψη της Επίκαιρης Ερώτησης, εν συνεχεία τον λόγο λάμβανε ο ερωτώμενος Υπουργός που έκανε την τοποθέτησή του για τρία λεπτά, εν συνεχεία τον λόγο λάμβανε ο ερωτών Βουλευτής για τρία λεπτά και τέλος ο Υπουργός είχε άλλα τρία λεπτά για την δευτερολογία του. Εάν η Επ. Ερώτηση απευθυνόταν στον Πρωθυπουργό, τότε είχε αρχικά έξι λεπτά μετά την ανάγνωση του Προέδρου, τον λόγο λάμβανε ο Ερωτών για τρία λεπτά και ο Πρωθυπουργός έκλεινε με την δευτερολογία του για τέσσερα λεπτά.

Με την νέα διαδικασία, το κείμενο της Ερώτησης το διαβάσει ο ίδιος ο ερωτών Βουλευτής που έχει στη διάθεσή του δύο λεπτά. Μετά, τον λόγο έχει Υπουργός, που απαντά για τρία λεπτά, εν συνεχεία ο ερωτών Βουλευτής για ακόμα τρία λεπτά και τέλος ο Υπουργός κλείνει με την δευτερολογία του για ακόμα τρία λεπτά. Εάν η Επ. Ερώτηση απευθύνεται στον Πρωθυπουργό και απαντά ο ίδιος, η συζήτηση αρχίζει και πάλι με την ανάγνωση της ερωτήσεως από τον ερωτώντα Βουλευτή για δύο λεπτά, εν συνεχεία τον λόγο λαμβάνει ο Πρωθυπουργός για έξι λεπτά, τον λόγο λαμβάνει πάλι ο Ερωτών

Βουλευτής για τρία λεπτά και τέλος ο Πρωθυπουργός κλείνει τη συζήτηση με την δευτερολογία του για τέσσερα λεπτά.⁷⁰

Σε περίπτωση που ο Υπουργός δηλώσει στην Βουλή προ της συζητήσεως, κώλυμα ή αναρμοδιότητα, ή σε περίπτωση που ο Βουλευτής αποσύρει την ερώτηση του, αυτή δεν συζητείται. Επίκαιρες ερωτήσεις με το ίδιο θέμα, συζητούνται μαζί χωρίς να μειώνεται ο χρόνος απαντήσεως των ομιλητών.⁷¹

B.1.5.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Ο θεσμός των Επίκαιρων Ερωτήσεων, στην πρακτική του εφαρμογή, έχει και αυτός, όπως και τα λοιπά μέσα, μεταλλαχθεί και «χαλαρώσει» ως διαδικασία, παρά το γεγονός ότι έγινε προσπάθεια από τον Νομοθέτη, να δημιουργήσει ένα «δεμένο» και στεγανό σύστημα, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από το πλήθος των προβλέψεων και των διαδικασιών που ορίζονται, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα «συνήθη» μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Έτσι, στις συζητήσεις των Επίκαιρων Ερωτήσεων, σπανίως εμφανίζονται οι Υπουργοί να απαντήσουν και απαντούν συστηματικά μόνον οι Υφυπουργοί. Δεν είναι λίγες οι φορές που Υπουργοί δηλώνουν ότι δεν μπορούν να παραβρεθούν λόγω κωλύματος δικού τους, απλά και μόνον γιατί το κώλυμα το έχει ο Υφυπουργός που κατά σύστημα απαντά.

⁷⁰ Αρ 132παρ1 ΚτΒ

⁷¹ Αρ131 παρ4. ΚτΒ.

Αλλά δεν φταίνει μόνο οι Υπουργοί, καθώς και η Βουλή δέχεται ανέλεγκτα ως «εξαιρετική» την ύπαρξη οιοδήποτε κωλύματος μόλις το δηλώσει ο Υπουργός (ακόμα και αν το πράττει τούτος συστηματικά).

Η ίδια η διαδικασία έχει ατονίσει και ενώ πρέπει οι συζητήσεις να είναι προφορικές, δεν είναι λίγες οι φορές που Υπουργός και Βουλευτής, απλά διαβάζουν λέξη προς λέξη το κείμενο που έχουν (ή τους έχουν) ετοιμάσει με αποτέλεσμα να ευτελίζεται η διαδικασία και να μετατρέπεται σε παρωδία.

Χαριτολογώντας, ένας παλαιός και έμπειρος περί τα κοινοβουλευτικά είχε πει για τις Επίκαιρες Ερωτήσεις όπως έχουν καταλήξει να συζητούνται «...Οι κάτω κάνουν ότι ρωτούν, οι πάνω κάνουν ότι απαντούν και είναι κι δυο χαρούμενοι» .

B.1.6. ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

B.1.6.1. Ρύθμιση-Διαδικασία.

Στις Επερωτήσεις έχουν εφαρμογή οι γενικές διατάξεις που αναπτύξαμε ανωτέρω, στις απλές ή «συνήθεις» ή γραπτές Ερωτήσεις, καθώς ταυτίζονται ως προς την νομοτεχνική τους δομή⁷².

Το αντικείμενο των Επερωτήσεων ορίζεται και πάλι ως «δικαίωμα των Βουλευτών» που αποσκοπεί στον έλεγχο της Κυβέρνησης, για

⁷² Μηναιδης Σίμος,Μ, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδοσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.67επ.

πράξεις ή παραλείψεις της⁷³ και πρέπει να είναι σαφείς ως προς την διατύπωσή τους.

Επερωτήσεις μπορούν να κατατεθούν κατευθείαν από τους Βουλευτές, σαν «πρώτο βαθμό δικαιοδοσίας» (παραλληλίζοντας Δικονομικά το θέμα) ελέγχοντας την Κυβέρνηση για πράξεις οι παραλήψεις, είτε σαν «δεύτερο βαθμό» (ή «κατ'έφεση» συνεχίζοντας τον Δικονομικό παραλληλισμό), σε περιπτώσεις που η αρχική απάντηση του Υπουργού σε Ερώτηση ή ΑΚΕ, κρίνεται από τον Ερωτώντα Βουλευτή, αντιστοίχως, ανεπαρκής ή εάν δεν παρεδόθησαν τα αιτούμενα με την ΑΚΕ έγγραφα, ή αν του εδόθησαν μόνον ορισμένα από αυτά.⁷⁴

Μόλις ο Βουλευτής ή ομάδα Βουλευτών, καταθέσει Επερώτηση, επιλαμβάνεται η Διάσκεψη των Προέδρων, η οποία και κρίνει, τρεις φορές το μήνα, εάν όντως συντρέχουν οι προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου για το παραδεκτό της Επερώτησης, συνεκτιμά δε και την σημασία των εγγράφων που δεν κατετέθησαν και αποφασίζει για την κατά προτεραιότητα ή μη εγγραφής της στην ημερήσια διάταξη της Παρασκευής, όπου συζητούνται οι Επερωτήσεις. Εάν γίνει δεκτή καταχωρείται σε ειδικό βιβλίο επερωτήσεων με τη σειρά κατάθεσής της. Σε περίπτωση που αποφασισθεί από την Διάταξη των Προέδρων να συζητηθεί στη σειρά της κανονικά και όχι κατά προτεραιότητα, τότε λαμβάνεται υπόψιν, ο

⁷³ Αρ.134παρ.1 ΚτΒ.

⁷⁴ Αρ.134παρ1ΚτΒ.

αριθμός και η δύναμη της κοινοβουλευτικής ομάδας που ανήκει ο βουλευτής, τα τυχόν κωλύματα του ή των Επερωτώμενων Υπουργών. Κατά τη συνεδρίαση της Παρασκευής όταν συζητούνται οι επερωτήσεις για μη κατάθεση εγγράφων, η συζήτηση πρέπει να περιορίζεται μόνον στο θέμα αυτό αποκλειστικά.⁷⁵ Ο επερωτών Βουλευτής που υπογράφει πρώτος, αναπτύσσει τις επερωτήσεις του για δέκα λεπτά. Στη συζήτηση μετέχουν μόνον ο Επερωτών βουλευτής ή Βουλευτές και ο Υπουργός. Κατ'εξαίρεση, παρέχεται το δικαίωμα σε εξαιρετικές περιπτώσεις, στον Πρόεδρο της Κοινοβουλευτικής ομάδας που ανήκει ο Επερωτών Βουλευτής, να αναπτύξει τις επερωτήσεις μιλώντας για δέκα λεπτά αμέσως μετά τον αρχικά επερωτώντα Βουλευτή της Κοινοβουλευτικής του Ομάδας.⁷⁶ Η συζήτηση πρέπει πάντοτε να μένει αυστηρά εντός του θέματος της επερώτησης, όπως προανεφέρθη και πρέπει να ολοκληρώνεται σε μία συνεδρίαση.⁷⁷ Σε περίπτωση που υπάρχουν πολλοί επερωτώντες Βουλευτές (που είναι και το σύνηθες) τότε μιλούν όλοι με την σειρά που έχουν βάλει την υπογραφή τους στην Επερώτηση. Έτσι, ο πρώτος μιλάει για δέκα λεπτά, οι επόμενοι τέσσερις επερωτώντες μιλούν από πέντε λεπτά ο καθένας και τέλος οι δύο επόμενοι για τρία λεπτά. Η σειρά συζητήσεως των επερωτώντων Βουλευτών μπορεί να τροποποιηθεί με μεταξύ τους συνεννόηση χωρίς όμως να αλλάξουν οι χρόνοι που προβλέπονται.⁷⁸

⁷⁵ Αρ.135παρ.3ΚτΒ.

⁷⁶ Αρ.135παρ.4ΚτΒ.

⁷⁷ Αρ.135παρ.5ΚτΒ.

⁷⁸ Αρ.135παρ.6ΚτΒ.

Μόλις ολοκληρώσουν οι επερωτώντες την πρωτομιλία τους, τον λόγο έχει ο Υπουργός για 20 λεπτά. Εν συνεχεία ακολουθούν οι δευτερολογίες στο ½ του χρόνου που περιγράφηκε.⁷⁹

Με το αρ. 136 του ΚτΒ, προβλέπεται η δυνατότητα, με πρωτοβουλία του Υπουργού ή με γραπτή πρόταση τουλάχιστον δεκαπέντε Βουλευτών από τους παρόντες, να συζητηθούν ταυτοχρόνως δύο επερωτήσεις που έχουν εγγραφεί στην ίδια ημερήσια διάταξη και έχουν ίδιο θέμα, οι δε χρόνοι ομιλίας του Υπουργού ή του κάθε επερωτώντα είναι όμοιοι ως άνω με ελάχιστη διαφοροποίηση ως προς τις δευτερολογίες⁸⁰. Τέλος παρέχεται και η δυνατότητα της γενικευμένης συζήτησης Επερωτήσεων⁸¹ όταν υπάρχουν περισσότερες των δύο στην Ημερήσια διάταξη, που έχουν ίδιο θέμα και αφού προηγουμένως ζητηθεί ή από τον επερωτώμενο Υπουργό, ή από δεκαπέντε από τους παρόντες Βουλευτές, οι δε χρόνοι ομιλίας είναι ως περιγράφονται ανωτέρω.

B.1.5.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Οι Επερωτήσεις είναι το λιγότερο χρησιμοποιούμενο μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου και σχεδόν ποτέ τα τελευταία χρόνια δεν έχει συζητηθεί Επερώτηση αναφορικά με μη κατάθεση εγγράφων ή με μη επαρκείς απαντήσεις. Αντιθέτως επερωτήσεις καταθέτονται για έλεγχο πράξεων ή παραλείψεων της Κυβέρνησης. Είναι σύνηθες επίσης οι επερωτώντες Βουλευτές που υπογράφουν να είναι

⁸⁰ Αρ.136 παρ2 ΚτΒ

⁸¹ Αρ.137 ΚτΒ

περισσότεροι, ώστε με τον τρόπο αυτό να μπορεί να χρησιμοποιηθεί προβλεπόμενος χρόνος ομιλίας του κάθε Βουλευτή, χρόνος αρκετός, για να αναπτύξει τα επιχειρήματά της η Κοινοβουλευτική ομάδα. Η Διάσκεψη των Προέδρων, έχει καταλυτικής σημασία ρόλο στην συζήτηση των επερωτήσεων, καθώς τις περισσότερες φορές δεν τις προχωρά για συζήτηση, δεδομένου ότι η συζήτηση των επερωτήσεων απαιτεί μεγάλο χρόνο προετοιμασίας αλλά και συζητήσεως και είναι σύνηθες οι Υπουργοί να δηλώνουν εξαρχής Κώλυμα. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο ότι έχουν τεθεί προϋποθέσεις από τον ΚτΒ που μπορούν να «κωλυσιεργήσουν» την διαδικασία αναβάλλοντας την συζήτηση όχι για την επόμενη Συνεδρίαση, αλλά για «προσεχή συνεδρίαση»⁸² στην Περίπτωση που ο Υπουργός ζητήσει αναβολή (μόνον μίας επιτρεπομένης) της συζητήσεως λόγω κωλύματος. Το γεγονός επίσης ότι λαμβάνεται υπόψιν η κοινοβουλευτική δύναμη της ομάδας που υποβάλλει την επερώτηση ως προς το ποια σειρά θα λάβει στην Ημερήσια διάταξη πολλές φορές αποκλείει κατ'ουσίαν τις μικρές σε δύναμη Κοινοβουλευτικές Ομάδες να συζητήσουν τις κατατεθείσες Επερωτήσεις.

Τέλος πέραν της δυνατότητας να αναβληθεί (έστω και για μία φορά) με ρητή πρωτοβουλία του Υπουργού η Συζήτηση της Επερωτήσεως, η Διάσκεψη των Προέδρων αναλαμβάνει έναν «υποβοηθητικό» θα μπορούσαμε να πούμε ρόλο, στη πιθανότητα μη συζητήσεως μιας Επερωτήσεως, αφού ρητά ορίζεται⁸³ ότι η Διάσκεψη

⁸² Αρ135παρ8 ΚτΒ

⁸³ Αρ135.παρ1. ΚτΒ.

των Προέδρων μπορεί να εξετάσει «..Λαμβάνεται υπόψιν...», την δυνατότητα του Υπουργού να παραστεί «..η αδυναμία παρουσίας του Υπουργού λόγω κωλύματος...» κατά την Συζήτηση.

Το πιο σημαντικό και θετικό πάντως στοιχείο των Επερωτήσεων είναι, ότι με την υποχρεωτική εκατέρωθεν συζήτηση των συμμετεχόντων, Υπουργού/ών και μελών Κοινοβουλευτικές ομάδας της αντιπολίτευσης, ως συνηθίζεται, η κριτική προς την Κυβέρνηση, εδραιώνεται μέσω της διαλεκτικής αυτής σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των.

B.1.7. ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

B.1.7.1. Ρύθμιση-Διαδικασία.

Εκτός των «συνήθων» επερωτήσεων που αναπτύξαμε ανωτέρω, από τον ΚτΒ στο άρ.138 προβλέπονται ως μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου και οι Επίκαιρες Επερωτήσεις.

Η βασική και ειδοποιός διαφορά από τις «συνήθειες» προσδιορίζεται και επικεντρώνεται στον λόγο άσκησης τους, καθώς οι Επίκαιρες επερωτήσεις προϋποθέτουν την ύπαρξη θέματος «άμεσης επικαιρότητας» ως γενεσιουργό στοιχείο του παραδεκτού τους.⁸⁴

Οι Επίκαιρες Επερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια της Βουλής, κάθε Δευτέρα, και στο Τμήμα διακοπής των Εργασιών της Βουλής, κάθε πρώτη και τρίτη Δευτέρα, στην πρώτη και Τρίτη σύνθεσή του.

⁸⁴ Άρ.138 παρ1. ΚτΒ

Το κείμενο, θα πρέπει να φέρει τον Τίτλο «Επίκαιρη Επερώτηση» και, όπως σε όλα τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, να υπογράφεται από τους Βουλευτές που την υποβάλλουν. Μετά την υποβολή τους, καταχωρούνται σε ειδικό βιβλίο Επικ. Επερωτήσεων και αποστέλλονται μέχρι την 10:00 πμ. στους Προέδρους των Κοινοβουλευτικών Ομάδων, με μέριμνα της Βουλής, στα γραφεία τους στο Βουλευτήριο.

Αφού τους διαβιβαστούν, οι Πρόεδροι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων, στις οποίες ανήκουν οι Βουλευτές που κατέθεσαν την Επικ. Επερώτηση, επιλέγουν δύο από αυτές, αρμοδιότητας διαφορετικών Υπουργείων. Εν συνεχεία, η Διάσκεψη των Προέδρων επιλέγει από αυτές, μόνον μία και την εγγράφει στην ημερήσια διάταξη αναλόγως, της Ολομέλειας για να συζητηθεί την αμέσως επόμενη Δευτέρα, ή του Τμήματος Διακοπής των Εργασιών της βουλής, για να συζητηθεί την αμέσως επόμενη Παρασκευή.

Όσες Επικ. Επερωτήσεις δεν εγγράφησαν στην ημερήσια διάταξη, διατηρούν την σειρά τους κατά τον χρόνο της υποβολής τους και συζητούνται κατά τη διαδικασία των «συνήθων» Επερωτήσεων. Οι χρόνοι ομιλίας των συμμετεχόντων, είναι ίδιοι με αυτούς που αφορούν τις «συνήθεις» Επερωτήσεις⁸⁵, όπως τους περιγράψαμε αναλυτικά ανωτέρω.

⁸⁵ Αρ138.παρ8 ΚτΒ.

B.1.7.2. Τι ισχύει στην πρακτική εφαρμογή.

Οι Επίκαιρες Επερωτήσεις υποβάλλονται και συζητούνται συχνότερα από τις «συνήθειες», καθώς συνήθως τα θέματα της «άμεσης επικαιρότητας» είναι πολλά. Οι Επίκαιρες Επερωτήσεις όπως και οι Επίκαιρες Ερωτήσεις απαιτούν τον παράγοντα του χρονικά άμεσου και επείγοντος ως προϋπόθεση του παραδεκτού τους και έχουν θεσμοθετηθεί –ορθώς κατά την άποψη του γράφοντος- για την διασφάλιση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας σε θέματα έκτακτα που πρέπει να ακουστεί άμεσα και η φωνή της αντιπολίτευσης.

Η εκατέρωθεν συζήτηση τονίζει την λειτουργικότητα και κατ'επέκταση την αποτελεσματικότητα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, υπό το πλαίσιο πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων της άμεσης επικαιρότητας και αποσκοπεί στην εξισορρόπηση αντιθετικών δυνάμεων και συμφερόντων (Κυβέρνηση - Αντιπολίτευση με ευρεία έννοια).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Γ.1. Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ Γ΄ ΣΥΝΟΔΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ.

Προκειμένου να υπάρξει σωστή και τεκμηριωμένη κριτική για τον τρόπο άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου, να εντοπιστούν οι αδυναμίες του και να γίνουν προτάσεις για να ενισχυθούν θεσμικά τα σημεία που τον καθιστούν όχι «κενό ουσίας» αλλά ενεργό εργαλείο στα χέρια των Βουλευτών για άσκηση κριτικής στην πολιτική της Κυβέρνησης, κρίνουμε απαραίτητο, να παραθέσουμε, αριθμητικά, τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου όπως αυτά επελέγησαν και ασκήθηκαν από τους Βουλευτές κατά την τελευταία Σύνοδο της Βουλής, την Γ΄ Σύνοδο, και τα οποία έχουν ως εξής:

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ Γ΄ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (από 3-10-2011 μέχρι 10-4-2012) *

Είδος	Κατετέθησαν
ΑΝΑΦΟΡΕΣ	3.653
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	7.014
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ	48

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΚΕ	713
ΕΠΙΚ. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟ	40
ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	678**
ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	9
ΕΠΙΚ. ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	17***

* Τα στοιχεία μας τα προμήθευσε η Δ/νση Κοινοβουλευτικού Ελέγχου της Βουλής την 30.05.2012 και είναι τα επίσημα στοιχεία, όπως προκύπτουν από τα επιμέρους πρωτοκόλλα καταθέσεως ανά μέσο κοιν.ελέγχου ξεχωριστά.

**Από αυτές τρεις απεσύρθησαν από τους βουλευτές που τις κατέθεσαν.

***Απεσύρθη μία.

Γ.1.2. Κριτική στην άσκηση του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Από την επισκόπηση του αριθμητικού συνόλου ανά ασκηθέν μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου, διαπιστώνουμε ότι την συντριπτική πλειοψηφία αποτελούν, τα έγγραφα μέσα του Κοινοβουλευτικού ελέγχου δηλ. οι Ερωτήσεις και οι Αναφορές.

Εάν διαιρέσουμε τον αριθμό των κατατεθέντων αναφορών και ερωτήσεων, με τις ημέρες λειτουργίας της βουλής κατά την τελευταία σύνοδο, καταλήγουμε στο αποτέλεσμα ότι κάθε ημέρα καταθέτονται 36 Αναφορές , 70 Ερωτήσεις (!!!) καθώς και 7 Ερωτήσεις και ΑΚΕ.

Ο αριθμός αυτός είναι υπερβολικός για την εύρυθμη λειτουργία του Κοινοβουλευτικού ελέγχου, αφού θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν ότι αριθμός αυτός προστίθεται καθημερινά με νέες χωρίς να έχουν διεκαπεραιωθεί οι προηγούμενες καθώς ο χρόνος που προβλέπεται για απάντηση τους (25 ημέρες) δημιουργεί τεράστια γραφειοκρατική

συμφόρηση μεταξύ των υπηρεσιών που συλλέγουν και απαντούν σε διάφορα έγγραφα.

Εδώ ακριβώς εστιάζεται και η παθογένεια του συστήματος. Ο τρόπος άσκησης του Κοινοβουλευτικού ελέγχου, πρακτικά από την Διοίκηση, όχι όπως προβλέπεται από τον ΚτΒ, δεν είναι συμβατός με την ταχύτητα και την ουσία της άσκησης του, που ο Νομοθέτης είχε ως στόχο. Με απλά λόγια η Διάρθρωση της Δημόσιας Διοικήσεως δεν είναι η κατάλληλη για την αποτελεσματική λειτουργία του Θεσμού⁸⁶.

Δεν είναι λίγες οι φορές που ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος θεωρείται «πάρεργο» και οι υπηρεσίες των Υπουργείων, θέτουν σε άμεση προτεραιότητα άλλες, υπηρεσιακές ανάγκες και απαντούν «μόλις βρουν χρόνο». Από την άλλη πλευρά και τα Γραφεία Κοινοβουλευτικού Ελέγχου ανά Υπουργείο, ή είναι υποστελεχωμένα, πολλά έχουν έναν μόνο Η/Υ (!!!!) χωρίς σύνδεση στο Διαδίκτυο και διεκπεραιώνουν μέσω φαξ τα διάφορα έγγραφα με τις υπηρεσίες τους ή σε πολλά από τα Υπουργεία, τον ρόλο του «γραφείου» Κοινοβουλευτικού ελέγχου τον έχει, ένας κατά κανόνα, συνεργάτης του Υπουργού ο οποίος προσπαθεί να εκτελέσει και υπηρεσιακούς ρόλους, να συντονίσει τις υπηρεσίες, να μιλήσει με την Βουλή και τους Βουλευτές, ενώ οι ερωτήσεις και οι αναφορές προς διεκπεραίωση προστίθενται ημέρα με την ημέρα.

Το πρόβλημα όμως δεν εντοπίζεται μόνο ως προς την Διοίκηση, αλλά είναι και εγγενές, εντός των ρυθμίσεων του ΚτΒ. Έτσι, όπως

⁸⁶ Σκαλτσά Μαρκαντωνάτου Α. Από τις παραδόσεις του μαθήματος Διοικητικού Δικαίου, ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός», Παντείο Παν/μιο (2010-2011)

αναπτύξαμε στο οικείο κεφάλαιο ⁸⁷, ή μη ύπαρξη ανωτάτου ορίου κατάθεσης ερωτήσεων, αναφορών, επικ. ερωτήσεων, ΑΚΕ ανά βουλευτή ανά εβδομάδα ή ανά μήνα έχει ως αποτέλεσμα την κατάχρηση του θεσμού, αφού πολλοί βουλευτές καταθέτουν ερωτήσεις και αναρμοδίως, εσκεμμένα, απευθυνόμενοι σε πλήθος Υπουργών, μόνο και μόνον για να λάβουν πολλούς αριθμούς καταθέσεως ερωτήσεων και να φανούν «επιμελείς» στους αδαείς.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι ο υπερβολικός χρόνος που παρέχεται για απάντηση. Είδαμε κατά την περιγραφή του κοινοβουλευτικού ελέγχου στην Αγγλία και στην Γερμανία, ότι ο ανώτατος χρόνος για γραπτή απάντηση δεν ξεπερνά τις δέκα ημέρες, ενώ ο ΚτΒ προβλέπει 25 ημέρες (για ΠΕ και ΠΑΒ) και τριάντα ημέρες (για τις ΑΚΕ), χρόνος που λειτουργεί όχι εις όφελος, αλλά εις βάρος της διαδικασίας και του θεσμού, αφού δημιουργεί «χαλάρωση» των υπηρεσιών και της διαδικασίας.

Γ.1.3. Προτάσεις για τον εξορθολογισμό της άσκησης του Κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Από την συγκριτική μεθοδολογική αξιολόγηση των αδυναμιών του τρόπου άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου και από την σύγκρισή του τρόπου άσκησης με άλλες χώρες «κοινοβουλευτικά

⁸⁷ Βλ. ανωτέρω υπό Β.1.2.2 σελ36.

εμπειρότερες» από την χώρα μας, μπορούμε να συνοψίσουμε τις προτάσεις μας ως εξής:

- Καθιέρωση ανωτάτου επιτρεπομένου ορίου καταθέσεων Ερωτήσεων, Αναφορών και ΑΚΕ ανά βουλευτή, ανά μήνα, με ανώτατο τις 4 το μήνα (όχι όμως άνω των 2 ανα εβδομάδα).
- Καθιέρωση ανωτάτου επιτρεπομένου ορίου καταθέσεων Επικ. Ερωτήσεων ανά βουλευτή, ανά μήνα με ανώτατο τις 2 το μήνα.
- Δραματική μείωση του χρόνου απαντήσεως, από 25 και 30 ημέρες που ισχύει σήμερα, σε 10 ημέρες για όλους χωρίς εξαιρέσεις.
- Να μην γίνονται δεκτές ως Αναφορές κατάθεση από Βουλευτές άρθρων από περιοδικά, άρθρων εφημερίδων, έντυπες γνώμες δημοσιογράφων κλπ.
- Υποχρεωτική η Ηλεκτρονική και όχι η έγγραφη διαβίβαση των εγγράφων προς τους Υπουργούς.

- Ρητή εξειδίκευση των λόγων που συνιστούν «κώλυμα» εμφάνισης του Υπουργού κατά τη συζήτηση των Επικ. ερωτήσεων, Επερωτήσεων και Επικ. Επερωτήσεων.
- Ρητή υποχρέωση του Υπουργού να παρουσιάζεται τουλάχιστον 2 φορές το μήνα υποχρεωτικά, αυτοπροσώπως κατά τη συζήτηση Επικ. ερωτήσεων, Επερωτήσεων και Επικ. Επερωτήσεων που τον αφορούν.

Γ.2. ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από το παρόν πόνημα και από τον τρόπο παρουσίασης και ανάπτυξης του θεσμού του κοινοβουλευτικού ελέγχου, από την γέννηση του κοινοβουλευτισμού μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα αλλά και στη Γερμανία και στην Αγγλία, προκύπτει, ότι μέσα από την καθημερινή πρακτική, ο θεσμός έχει ατονήσει στην Ελλάδα και χρήζει ουσιαστικής αναμορφώσεως.

Θέληση του Νομοθέτη, προφανώς, δεν ήταν να «συλλέγουν» οι Βουλευτές αριθμούς πρωτοκόλλων, καταθέτοντας οτιδήποτε, σε οποιοδήποτε Υπουργείο, ούτε να «κωλύονται» διαρκώς οι Υπουργοί, να παραβρεθούν στις συζητήσεις.

Αναμόρφωση όμως χρειάζεται και η Δημόσια Διοίκηση που είναι επιφορτισμένη με την διεκπεραίωση του Κοινοβουλευτικού

ελέγχου και τα Υπουργεία, ώστε ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος να διεκπεραιώνεται ορθά και γρήγορα χωρίς κενά και καθυστερήσεις.

Τέλος, κρίνοντας από την πολιτική ιστορία της χώρας, το σύστημα του κοινοβουλευτικού ελέγχου, λειτούργησε και αναπτύχθηκε υπό καθεστώς κυρίως δικομματισμού, με την Κυβέρνηση και με μια κραταιά αντιπολίτευση και δεν έχει δοκιμαστεί σε ένα κοινοβουλευτικό περιβάλλον πολυσυλλεκτικότητας κομμάτων, ή σε οριακές καταστάσεις που δημιουργούν εκρηκτικές ισορροπίες δυνάμεων.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον κοινοβουλευτικής πολυφωνίας, ίσως να εξαναγκαστεί –εκ των πραγμάτων- ο Νομοθέτης του μέλλοντος, να δημιουργήσει μέσω ουσιαστικής αναμόρφωσης των διατάξεων του ΚτΒ, ένα σύστημα Κοινοβουλευτικού ελέγχου, θεσμικά άρτιο και οργανωτικά λειτουργικό και αποδοτικό.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή εργασία, είναι αφιερωμένη στην αγαπημένη –και νυν συνταξιούχο- Όλγα Γουμπούρου, «βετεράνο» στις διαδικασίες της άσκησης του Κοινοβουλευτικού Ελέγχου Δ/ντρια Γραφείου Κοινοβουλευτικού Ελέγχου του Υπουργείου Ανάπτυξης, και μετέπειτα του Υπουργείου Οικονομίας Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας. Η Όλγα Γουμπούρου υπήρξε ο μέντοράς μου, με στήριξε στα πρώτα μου βήματα στον Κοινοβουλευτικό έλεγχο, πάντοτε με χαμόγελο και πραότητα ακόμα και σε «έκρυθμες συνθήκες» και μου έμαθε «τα μυστικά» του Κοινοβουλευτικού ελέγχου, εντός και εκτός του ΚτΒ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- **Αδάμ-Μαγνήσαλη Σοφία**, Έλεγχος και λογοδοσία των αρχών στην Αθηναϊκή Δημοκρατία, Μέρος Γ',Κεφαλ.5°,και 6° Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005 .
- **Αλιβιζάτος Νίκος**, *Οι Πολιτικοί Θεσμοί σε κρίση,1922-1974*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1995
- **Δημητρόπουλος Α**, *Η γένεση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η ανάδειξη της Κυβέρνησης στην Ελλάδα (1844-1875)*, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1988
- **Καλογεροπούλου Αθηνά**, *Η Ηλιαία* , Ιστορία του Ελληνικού Έθνους , τομ.Γ2, Εκδοτική Αθηνών , Αθήνα 1972
- **Μηναΐδης Σίμος,Μ**, *Ο Επίκαιρος Κοινοβουλευτικός Έλεγχος*, Εκδοσεις Αντ.Ν. Σακκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή 1990
- **Νικολόπουλος Ηλίας**, *Ο Θεσμός του Προέδρου της Βουλής*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1987.
- **Παπαγρηγορίου Βλάσιος**, *Λαϊκή Κυριαρχία και Κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2006.
- **Περεντίδης Σταύρος**, Από τις παραδόσεις του μαθήματος Ιστορία Θεσμών του ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός» Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2010-2011.
- **Σκαλτσά-Μαρκαντωνάτου Ανδρομάχη**, Από τις παραδόσεις του μαθήματος Διοικητικού Δικαίου του ΠΜΣ «Νομικός Πολιτισμός» Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2010-2011.
- **Φουντεδάκης Π.**, *Ο θεσμός της Κοινοβουλευτικής Αντιπολίτευσης*, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση, 23-25, 1995, σελ 117 επ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- **Cheester D –Bowring N.**, *Questions in Parliament*, 1962,
- **Cordon C**, *Erskine May's Treatise of the Law, Priviledges, Proceedings and Usage of Parliament*, 1983, σελ 331 επ.
- **Parliamentary Questions House of Commons Information Office Factsheet P1 Procedure Series**, Revision August 2010.
- **Acterberg N**, *Parliamentsrecht*, 1984, σελ.64

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ – ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Σύνταγμα Της Ελλάδος
- Κανονισμός της Βουλής
- Επίσημος Ιστότοπος του Κοινοβουλίου της Μεγ. Βρετανίας.
<http://www.parliament.uk>
- Επίσημος Ιστότοπος του Κοινοβουλίου της Γερμανίας
<http://www.bundestag.de>